K 87

KOZSEVNYIKOV

VÁLTOZÓ NAPOK

KOZSEVNYIKOV

VÁLTOZÓ NAPOK

KOZSEVNYIKOV

VÁLTOZÓ NAPOK

MAGVETŐ BUDAPEST
1965

ДЕНЬ ЛТЕЯЩИЙ

Знамя, 1962. 10.

Издательство »Правда«, Москва«

Fordította:

APOSTOL ANDRÁS

A szöveget az eredetivel egybevetette:

F. KEMÉNY MÁRTA

Az utószót írta:

E. FEHÉR PÁL

37953

© *Kozsevnyikov, 1965*

A tábortűz fölé akasztott kormos bográcsban leves zubogott. A gépesített műszaki oszlop vezetője fakanállal szedegette a habját. Gricina útmester a melléhez szorított egy cipót, és zsebkésével kanyarított belőle. Igor Glinkin a gyakorlóéves diák a tűz előtt guggolt, és megkövülten bámult a lángok közé.

A tajgai irtássáv olyan volt, mint valami végtelen szurdok.

Az épülő autósztráda töltése megszakadt a bürökkel benőtt partú, kanyargós kis Gorjuha folyónál. A híd szürke betonelemei ott hevertek a nyitott vasúti teherkocsikon.

A lakókocsivá alakított két autóbusz ablakai lakkosfeketén csillogtak, a kórteremre emlékeztető nagy helyiségben homályosan pislogott a lámpafény.

A tajga meleget árasztott, korhadó fa és páfrány fanyar illata töltötte meg a levegőt.

Ciplakov megszólalt, mintegy csak magának mondta:

– A háború alatt, végig csak a számba vettem a cukrot, úgy kortyoltam hozzá a teát. Most meg legalább négy kockát okvetlenül belerakok. Ha más megkóstolja, azt mondja rá, hogy szirup. De nekem csiklandozza az ínyemet az ilyen konzisztencia. Ráadásul a cukor megnyugtatja az idegrendszert.

Gricina a zsebébe csúsztatta a kését és felnevetett:

– Hát, Szidor Ivanovics, rakhattuk volna mi a fronton akár tucatjával is a bögrénkbe a cukrot, édességgel nem lehet becsapni az idegeket.

Ciplakov jobban a fejébe húzta kopott prémsapkáját: este mindig felvette, kopasz fejét féltette a megfázástól. Eltöprengett, majd határozottan jelentette ki:

– Azt hiszem, hogy a hőmérséklet meglehetősen csökkent, nem találja, Pjotr Ivanovics?

A mester szótlanul leballagott a folyóhoz. A parton kitapogatott egy zsineges karót, a vízből előhalászott egy félliteres üveget, fűbe csavarta, hogy fel ne melegedjék a kezétől, és visszament a tábortűzhöz.

Szidor Ivanovics továbbra is álmodozva állt ott. Fakó, kékszemű, csontos arca rendkívül bánatosnak látszott volna, ha

nem olyan nagy és tekintélyes az orra. A mesterre pillantott, és mintha csak valami megkezdett beszélgetést folytatna, így szólt:

– Ha még emlékszik, Pjotr Ivanovics, nekem mindig a fogam volt segítségemre. Alighogy bombázni kezdtek egy átkelést, én már se látok, se hallok a fogfájástól. Mint valami eszeveszett, irányítottam az embereket. De abban a pillanatban, ahogy felállítottuk az új pontonokat az elsüllyesztettek helyén, és a sereg annak rendje és módja szerint továbbindult, képzelje csak, nyomban újjáéledek. Már nem fáj semmi. Rejtélyes védekező reflex csupán. Amint van valami, a fogam is rákezdi. Olyan borzalmasan tud fájni, hogy minden más eltörpül mellette.

– Hát most? – érdeklődött a mester. – Most tán nem akad kellemetlenség?

– Akad most is, persze, de a fogam, az rá se hederít.

Ciplakov hunyorított egyet, a tűz fölé hajolt, levette a levessel telt bográcsot, a földre tette, és megkínálta a gyakornokot:

– Tessék! – És szinte szavalta: – Van gyönyör az étkezésben is! – És ünnepélyesen folytatta: – Tudni kell örülni mindennek, ami az életben kellemes. Az

öröm – az emberi lélek legnemesebb tulajdonsága. Minden igazán nagy ügy szülője a tiszta emberi öröm.

– Egy decihez éppen megfelelő pohárköszöntő – jelentette ki Gricina, lefejtette a félliteres üveg szájáról a sztaniol kupakot, és rögtön morgolódott: – A palackozott azelőtt ízletesebb volt. – Töltött a vodkából mindenkinek, és várakozóan meredt Szidor Ivanovicsra: – Gyerünk a vezényszóval, gárdaőrnagy mérnök elvtárs. Vezényszóra jobban csúszik.

– No hát akkor rajta – mondta Ciplakov És felhajtotta a vodkát. Nagyot sóhajtott, csettintett, és mosolyra ráncolta beesett arcát. – Istenek itala!

Gricina harsányan felkacagott és újra töltött.

Igor Glinkin azonban úgy érezte, hogy mindez képmutatás. A vidám szavakkal azt a látszatot akarják kelteni, mintha semmi sem történt volna, és ez elviselhetetlenül nyomasztotta.

Ma mindenki szeme láttára gyávának bizonyult, és majdnem a halálát okozta egy embernek...

Megállapodott kora ellenére Szidor Ivanovics Ciplakov fiatal mérnöknek tartja

magát. Az útépítő technikum második osztályából ment ki a frontra, és nem is szerelték le rögtön a háború után. A mérnöki alakulatnál maradt, és helyreállítási munkákat végzett Németországban, Lengyelországban, aztán Ukrajna és Belorusszija nyugati részein. Levelező úton nemrég végezte el az útmérnöki egyetemet. Bizalmasan közölte Igorral:

– Igaz, diplomás szakember vagyok, de nincs jogom hozzá, hogy értelmiséginek adjam ki magamat, nem elég az általános műveltségem. Ha beszélget velem, maga is meggyőződhet róla...

A Ciplakov vezette gépesített útépítő műszaki oszlop a legkiválóbbnak számított az egész vonalon.

– Ugyan miféle különleges módszerem van énnekem? – vonogatta ösztövér vállát Ciplakov. – Ügyelek rá, hogy az emberek jóllakjanak, legyen lakásuk, értse meg mindegyik a feladatát, és tudja, milyen munkáért mennyit kap. Jelszavak helyett munkabérmutató van a táblán. A pénztárost is utasítottam: mielőtt a fizetéseket kiadja, függessze ki mindig a bérlistát. Hadd tudja mindenki, ki mennyit kapott, ez voltaképpen a jó munka propagandája. Ez az én szemléltető agitációm. – Felemelte az ujját, és meggyőzően folytatta:

– Mi a lényeg? Nincs munkaerővándorlás. A kollektíva összeforrott. Tehát az emberek tetszenek egymásnak, megbecsülik egymást. Ez is a mi erősségünk...

Egy hete ömlött az eső. A tengerré vált égbolt szakadatlanul zúdította alá a vízesést. A gépeket ellepte a víz, az elernyedt talaj szétmállott, az ütemterv felborult.

A barakkban összegyűltek az építők. A felhőszakadás vastag sugarakkal ostromolta a ponyvát.

A nyurga Ciplakov felállt, nedves haja homlokára tapadt. Szomorúan bámulta a szürke ponyva lehajló ívét; hallgatott egy keveset, sóhajtott, a ponyvatető felé intett a fejével: – Nem szivárog? – Majd ismét elhallgatott, aztán őszinte álmélkodással váratlanul kijelentette:

– Tudják, mit mondok? A háborúban egyetlen ütközetet sem halasztottunk el eső miatt. Becsületszavamra! Úgy mentünk a csatába szakadó esőben, nem féltünk mi sem az átázástól, sem a megfázástól. Rohamra indultunk esernyő meg sárcipő nélkül, oda se neki – a lelkesedés nem ázott el... – És váratlanul jóindulatú mosollyal hozzáfűzte: – Nos? Jól az elevenükre tapintottam? – Ravaszul ka-

csintott: – Tudom én, hogy maguk önérzetesek. Ilyen sértéstől rögtön kiszaladnak a vonalra dolgozni, és helyesen teszik; az efféle demagógiára egyetlen válasz a tett. Ha akarják, bocsánatot kérek maguktól. Van hozzászólás, helyesbítés, kiegészítés? Ez minden. Az értekezletet berekesztem. Egy bejelentés: a ruhaszárító éjjel-nappal működni fog.

Ciplakov csodálatosan fel tudta lelkesíteni az embereket, őszintén, minden tettetés nélkül lelkendezve munkájukon. Odaszólt Szazanov földgyalusnak:

– Téged, te gazfickó, te virtuóz, a cirkuszban kéne mutogatni. Van egy olyan cirkuszi szám, hogy a motorbiciklisek meredek falon karikáznak, de ez gyerekeknek való sport. Te a csúszós meredeken egy ilyen dögnehéz géppel úgy mászkálsz, mint légy az ablakon, Paska, te zseni vagy a magad mesterségében...

Trifonov exkavátorosnak a szemére vetette:

– Alábecsülöd te magadat, Foma Davidovics, alábecsülöd, bizony. Már régen generálozásra szorulna a géped, de úgy ápolod, mintha a saját tulajdon „Volgád" lenne. Príma állapotban van a masinád. Ez aztán a kommunista öntudat. Mégis húzódozol belépni a pártba, pedig mi már

mindannyian illegális kommunistának tartunk. Add csak be a kérvényt, aztán legalizáld magadat. Mind a két kezemet felemelem, ha rád kell szavazni...

Ovanyeszjan betonkeverőnek így beszélt:

– Ide figyelj, Racsija, ez a tehetséged a kövekhez, ez a te legnagyobb családi örökséged. Valósággal érzed a követ, mint ács a fát. – Megígérte neki: – Majd ha elérjük a vonal közepét, rendelünk egy öntöttvas táblát, azzal a felírással: „R. Ovanyeszjan mester betonburkolata", és a táblát belekövezzük az útba. A sofőrök ha elolvassák, legalább tudni fogják, hogy kinek köszönhetik...

Ciplakov így magasztalta az útépítés fontosságát:

– A történelem tanúsága szerint hajdan csak a folyók kötötték össze az embereket, az emberi kultúra a folyómedrek mentén terjedt. A mi korunkban az útépítők is hozzájárulnak az emberiség fejlődéséhez. Jó utak nélkül, miféle kultúra az olyan! Gyalázat! Kész veszedelme az autóközlekedésnek. Mi meg itt megépítjük a kontinenset átszelő nagy szibériai autóutat, félig betonövbe fogjuk vele a földgolyóbist. Manapság mindenki megszédült a kozmosztól, menet közben felfelé bámul min-

denki, de hogy hol járnak-kelnek, azon nem gondolkoznak. A földön jár, utazik az emberiség zöme. És ki biztosítja az emberiség helyváltoztatását itt a földön? Mi, útépítők.

– Nem avul el hamarosan a mi mesterségünk?

– Semmiképpen sem – válaszolta Ciplakov. – Még akkor sem, ha már egyik városból a másikba utasszállító rakétákat lőnek ki. Hát utazás az? Tessék, szállj ki, már itt is vagyunk. Semmiféle komolyabb élmény. Itt meg, mondjuk, autózz végig Moszkvától Vlagyivosztokig; gyönyörű tájak, városok, múzeumok, pihen is az ember, meg kiegészíti a műveltségét is. Aztán meg nagy terhek szállítása a rakétákkal – költséges lesz, bármilyen eredményeket ér is el a tudomány. Ezen a mi autóutunkon pedig a teherautó-szállítmányok hallatlan sebességgel fognak száguldani. Ez a legközelebbi jövő. És, szerintem, ebben biztos vagyok, ez mindig is így lesz.

Ciplakov felesége – kis, kerek képű, pufók, testes nő, akinek finoman kidomborodó szemhéja alatt élénken csillogott sötét-

barna szeme – az üzemanyagraktár vezetője és egyben egészségügyi nővér volt.

– Ljuszenyka! – mondta Ciplakov, és arcán elömlött a boldogság. – Ljuszenyka! – Minden alkalmat felhasznált, hogy újra meg újra kimondja felesége nevét: Ljuszenyka! – Vettem neked fehér cseh hócsizmát a népboltban.

– Fehéret? – kérdezte a felesége. – Miért nem feketét?

– De Ljuszenyka! Szerezd meg nekem azt az örömet, hogy járj fehérben. Hiszen ez szebb.

– Nem bánom, legyen fehér – egyezett bele Ljudmilla Porfirjevna, és zavartan ismerte el: – Úgysem húzom fel, az én koromban nem való már a fehér hócsizma.

– Ugyan miféle korod van neked! – háborodott fel Ciplakov. – Nincs neked még korod, ne is képzelj be magadnak ilyeneket...

Az élenjáró modern esztétika a kibernetikus számítógépek segítségével már minden bizonnyal megállapította azt a korhatárt, amelyen túl nem ajánlatos leírni az érett férfi és az érett nő szerelmét, de mivel ezek a tudományos kutatások nem váltak esztétikai törvénnyé, néhány adatot mégis merészelünk közrebocsátani Ljudmilla Porfirjevna Ciplakova életrajzából.

1941 júliusában a kiegészítő parancsnokság vezényelte az egyik utász zászlóaljhoz egészségügyi instruktornak. Mielőtt bevonult, a kilencedik osztályba járt. Ápolónői képesítését a Honvédelmi Sportszövetség egyik tanfolyamán szerezte, amelyet a házkezelőség szervezett.

A zászlóaljat a Szmolenszk környéki védelmi peremsáv építéséhez vezényelték. Ám a helyzet úgy fordult, hogy a peremsávot az utászoknak kellett védeni is.

Az akkor érvényben levő szabályzat értelmében a parancsnokoknak harc közben az alegységek előtt kellett tartózkodniuk, hogy személyes bátorságukkal példát mutassanak a harcosoknak. Így azonban nem volt módjuk irányítani a katonákat, mivel amikor előretörtek, a harcosok kikerültek megfigyelésük köréből, és nem érintkezhettek velük sem hang útján, sem pedig láncszerű parancsátadás segítségével.

A parancsnokok hősiesen előretörtek, küzdöttek és elestek. Így történt, hogy Szidor Ciplakov szakaszparancsnok már a csata harmadik napján átvette az egész zászlóalj irányítását.

Minthogy az olvasók többsége maga is tudja, mint harcolt népünk 1941-ben, nem részletezem, hogyan zajlottak a harcok az erődítmények felvonulási

területén, ahol nem volt idő megépíteni az erődítményeket.

Az utász zászlóaljat civilekkel töltötték fel, akik még soha nem szolgáltak a hadseregben. Polgári dolgozó emberek voltak, akiket éppen csak bebújtattak az uniformisba a hadműveletek kezdetéig. Csak később lettek katonák, a harcban.

Eleinte a szabályzat értelmében Ciplakov a szakasza előtt tartózkodott, és egy aknától nyomban megsebesült. Elvesztette a beszédkészségét, megsüketült, bal szemére nem látott. Szemhéja és az arca folyton rángatózott. Képtelen volt egyenesen menni: minduntalan félrehúzta valami, és tántorgott. Számtalan szilánkot is kapott, az egészségügyi instruktor, Ljuszja, kötözte be a sebeit. Ciplakov akkor jóformán szemügyre sem vehette a lányt. Mindent duplán látott, minden ködben úszott a szeme előtt. Sem ülni, sem feküdni nem tudott, mert az ülepét is felhasogatták a szilánkok. A hasán sem feküdhetett, mivel a melle és a hasa is tele volt apró szilánkokkal, mintha zsilettpenge darabkák fúródtak volna bele. Állt a lövészárokban, a földsáncra könyökölt, és értetlenül bámult a sztereoszkópba; akár a látcsövön át, olyan jól lehetett látni a

fűszálakat, sőt még a bogarakat is a virágokon.

Amikor a parancsnokok sorra elestek, a harcosoknak eszükbe jutott, hogy van itt még egy élő tiszt, és attól fogva Ciplakovnak jelentették a helyzetet, tőle követeltek utasítást.

Ám ő semmit sem érzékelt a fejfájáson kívül, amelytől szinte az eszét vesztette.

Ekkor Ljuszja, az egészségügyi instruktor mint Ciplakov hadsegéde, vagy inkább tolmácsa lépett elő, a férfi makogását ugyanis rajta kívül senki sem értette.

Az utászok hősiesen visszaverték az ellenség harckocsitámadásait, nem futamodtak meg a lángszórók lángnyelvei elől, s néhányszor még ellentámadásba is átmentek. Éjszaka pedig, Ciplakov parancsa értelmében – melyet Ljuszja közvetített – teljes hadrendben visszavonultak, s magukkal vitték a hordágyon féloldalt fekvő parancsnokukat is. Az utász zászlóalj minden sikerét Ciplakov hozzáértő parancsnoklásának tulajdonították. A hadosztályparancsnok Vörös Csillag érdemrendre terjesztette fel, és amikor Ciplakov visszatért a kórházból, zászlóaljparancsnoknak nevezte ki. A katona-

FOVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR 1904
37953

újságban cikk jelent meg Ciplakov zászlóaljparancsnok leleményes sakkhúzásáról. A cikk jó volt, okos és hasznos gondolatokat közölt a hadvezetés taktikájáról.

Az utászok is nagyon lelkesedtek parancsnokuk hadvezetési tudományáért. Mindnyájan megegyeztek abban, hogy: „Ha ő (Ciplakov) nincs, valamennyien odavesznek."

Természetesen tévesen tulajdonították Ciplakov érdemének az utászok hőstettét, Ciplakov igyekezett is jelentésében tisztázni ezt a félreértést.

Leginkább az egészségügyi instruktor, Ljuszja előtt szégyellte dicsőségét, próbálta neki megmagyarázni, hogy mivel ez az egész nép háborúja, az utászok úgy harcoltak, mint önálló, szabad egyének, és ezért egyéni kezdeményezést, tömeges hősiességet tanúsítottak, az ő személyes parancsnoki részvétele nélkül.

Ljuszja erre csak azt felelte:

– Nem igaz. Volt ott parancsnoki harcálláspont. Maga ott tartózkodott a harcálláspontón. Tehát minden rendben volt.

És Ciplakov, hogy igazolja a meg nem szolgált dicsőséget, a legveszélyesebb feladatokra kérte magát. Sokszor megsebesült. Ljuszja, míg a sebesültet ápolta, megszokta a férfi gyengeségét, elesettségét. Ép-

pen ezért ugyancsak elámult, amikor az egyik sebesüléséből felgyógyulva – az őrnagy kezdeményezőnek mutatkozott, és megölelte. Ljuszja amiatt aggódott, nehogy felszakadjon Szidor Ivanovics sebe, amiből még a varratokat sem vették ki. Az egész háborúban gondoskodott Ciplakovról, s nem értékelte túl a köztük levő szoros kapcsolatot. Mindig csak úgy szólította, ahogy legelőször: „hadnagy elvtárs", aztán meg „százados elvtárs" és később „őrnagy elvtárs".

Ciplakov sem tulajdonított kapcsolatuknak különösebb jelentőséget. Arra gondolt: mivel olyan gyakran forog életveszélyben, nem szabad megtévesztenie egy ilyen derék embert, és felvillantani előtte egy hosszú közös élet lehetőségét.

Már Berlin elfoglalása után történt: Ljuszja éppen átvergődött a romokon, hogy elsősegélyben részesítsen egy koncentrációs táborból szabadult asszonyt, amikor egy szétbombázott épület fala ráomlott, és a téglalavina egészen eltemette. Csak másnap ásták elő a törmelék alól.

Szidor Ivanovics akkoriban ösztövér és nyurga volt, de dús hajzata erősen leplezte orrának méreteit, amely pedig fen-

ségesen uralkodott beesett, fáradt, sovány arcán és homlokán.

Úgy alakult a helyzet, hogy a fasiszta Németország legyőzése után Berlinben utász zászlóaljával Ciplakov nagyon fontos szerepet kapott. Maga a marsall, óvatosan vizsgálgatva a törzs szállásának padlóját és falát, riadtan mondta neki:

– Csak aztán mindent alaposan ellenőrizzen, Szidor Ivanovics, el sem tudnék képzelni ostobább dolgot, mint éppen most meghalni.

Ciplakov feltette a fülhallgatót, és doktoros arckifejezést öltve végigvizsgálta az aknakeresővel a vadászkastély falait, padlóját, s a virágoskertben talált is egy aknát; éppen olyan óvatosan és gondosan kaparta elő, mint a botanikus egy mesés ritkaságú növényt, nehogy megsértse hajszálfinom gyökereit.

Az aknász úgy dolgozik, mint az archeológus, tapogatva, piciny lapátkával, kaparóval és seprűvel. Mozdulatai óvatosak, könnyedek, szinte éteriek, mint az archeológusé, amikor rábukkan a régmúlt korok művészetének egy málladozó és törékeny remekművére. Elég egy vigyázatlan érintés, és a remekmű örökre elvész az emberiség számára; éppen így az aknásznak is elég egyetlen ügyetlen mozdu-

lat, és ő maga is megsemmisül. Vagyis, pontosabban szólva, valami csekélység marad meg belőle, amit aztán a gázálarc vászontáskájában gyűjtenek össze.

Ciplakov nem egy aknász földi maradványainak könnyű koporsóját kísérte ki Berlinben a közös katonatemetőbe. Ezekben a napokban – a béke napjaiban – tovább folytatódott az aknászok számára a háború, és ebben a háborúban csak az egyik fél szenvedett veszteségeket.

Ciplakovnak is újra kezdődött a háború. Az aknászok háborúja.

Amikor Ciplakovnak jelentették, hogy Ljuszját, az egészségügyi instruktort maga alá temette egy leomló házfal, és csak huszonnégy óra múlva ásták elő, azt kérdezte:

– Él?

– Még él.

– Akkor gyerünk tovább – felelte Ciplakov. Nyakig állt az elárasztott berlini metró posványos vizében, és meggörnyedve felvette hosszú, gyűrűs tömlővel megtoldott gázálarcát. Lemerült a víz alá, hogy megkeresse az alagút aláaknázott szakaszához vivő vezetéket.

A város föld alatti vonalait vizsgálta,

hason csúszkált a bűzös, nedves fekete homályban. Mint a vakok, kifinomult tapintóérzékkel találta meg a fortélyosan bonyolult aknaszerkezeteket. Ezek a fejtörést okozó, bonyolult aknaszerkezetek még számtalan csalóka és pusztító csapdát rejtettek magukban.

Az aknatudomány nagymesterei vetélkedtek itt. De csak az egyik indult előnnyel: ő állította fel a halálos fejtörőt, a másiknak meg kellett fejtenie, s ha veszített, ő is odaveszett.

Ciplakov érzékei már úgy kifinomultak, hogy egyetlen pillantással, a legcsekélyebb érintéssel, szinte látnoki módon megállapította, milyen az aknacsapda egész szerkezete.

Ha egy elaknásított körzetet vizsgált, alaposan átgondolta, maga elé képzelte, hogy ő maga hogyan aknásította volna el a körzetet az ellenség helyében. Lelkét gyötörve, agyát túlfeszítve, pontosan kifürkészte az ellenség aknatelepítési rendszerét. Ám a kimerítő álmatlanság és az ebből származó ideges ingerlékenység odáig vezetett, hogy Ciplakov egy alkalommal sírógörcsöt kapott. A tábornokkal beszélgetett, és az hirtelen elkapta előle a cigarettáját, amikor Ciplakov engedély nélkül odahajolt, hogy rágyújtson.

Ciplakovot mindenki nagyra becsülte itt, és a tábornok sem azért tette ezt az elhárító mozdulatot, mert úgy vélte, hogy Ciplakov nem adja meg a feljebbvalónak kijáró köteles tiszteletet. Egészen egyszerűen az öngyújtóból akart tüzet adni. És most tessék: Ciplakov az ajkát harapdálva zokogott.

Ha már valakit lelki durvasággal vádolhatunk, az csakis Ciplakov lehet. Emlékeznek még, milyen közönyösen fogadta a hírt, hogy a hozzá közelálló asszony a halálán van?

A katonai tanács tagja a felsőbb parancsnoki állomány szanatóriumába küldette Ciplakovot, a háború utáni hónapokban tanúsított hősies helytállására való tekintettel.

A katonai tanács tagjának hadsegéde a szanatóriumig kísérte. Ciplakov egész úton hallgatott, zavartan mosolygott, s félt az emberek szemébe nézni.

A szanatóriumban csíkos pizsamába bújtatták, kapott egy fehér panamakalapot és egy könnyű papucsot.

Ebben az öltözékben aztán végképp elgyengült. Szervezete, úgy látszik, hozzászokott ahhoz, hogy csak akkor pihen, ha megsebesül, és így reflexszerűen úgy fogadta a szanatóriumot, mint a kórházat.

Ernyedten és közömbösen vetette alá magát az összes előírt procedúrának, s a nap bármely szakában elszunnyadt, akár az öregek.

Egyszer, amikor vacsora előtt lement a strandra, hirtelen leküzdhetetlen álmosság fogta el. Elbotorkált a meredek partig, ahol széttört priccsek hevertek, és egy ócska mentőövhöz simulva, amelyből már kihullt a parafa, egy szempillantás alatt, szinte ájulásszerű álomba merült.

Egészen hétköznapi, megszokott dolgot álmodott: Aknát ás ki, és váratlanul hozzáér egy vékony vezetékhez, amelyet eddig nem látott. A gyújtószerkezet működésbe lép. Az akna vulkanikus erővel dobja a magasba. Aztán sokáig esik lefelé. Hallja, milyen tompán, nyirkosan és nedvesen puffan a teste a földön. Most itt fekszik, és arra gondol, hogy ha felébred, ki tudja, milyen állapotban találja a testét. Talán ripityára ment szét, és már mit sem ér. És ha felébred, és ebben a testben találja magát, akkor természetesen csaknem abban a pillanatban meg fog halni. De az is meglehet, hogy nem sérült meg olyan súlyosan a teste, és ha felébred, alaposan megkínozza majd a fájdalom. Jó volna, ha nem térne rögtön magához, ha minél tovább itt feküdne

eszméletlenül, ha pihenhetne egy kicsit a szörnyű fájdalom előtt. Hiszen minden előfordulhat, még az aknászembernek is lehet szerencséje: a robbanás szele elröpíti vagy húsz méterre, és a csontja ép marad, belső részei sem szakadnak szét. Lehetséges, hogy neki is kedvezett a szerencse? És hősiesen elhatározza, hogy felébred. Felébredt, de szemét félt kinyitni: hátha a teste helyén csak húscafatok hevernek?

Álmában ravaszkodik, mint ahogy ébren is már hányszor ravaszkodott így hasonló helyzetben. Rászánja magát, és füléhez emeli bal kezét, hogy hallja-e az óra ketyegését: ha az óra jár, nem törte el a robbanás, és ez annyit jelent, hogy ő sem csapódott olyan erővel a földhöz, de ha nem jár, az már régen rossz, mert akkor Ciplakov teste is összetört. Akkor minden bizonnyal meg kell halni, és az ember mégsem szeret meghalni. És most álmában halkan, panaszosan felnyög, nyöszörög, ennyire fél meghallani, jár-e az órája, vagy sem. Tetőtől talpig fürdött a verítékben, fulladozott és rettegett, annyira rettegett, ahogyan ébren még soha nem rettegett a haláltól. Mert álmában nemcsak hogy meghal, hanem látja is önmagát holtan, és sajnálja önmagát,

a hullát, és undorodik is önmagától, a halottól.

Amikor súlyosan megsebesült, természetesen akkor is félt a haláltól, érezte, hogy haldoklik, de hogy halottnak érezze magát, ilyen szörnyűségre még legmagasabb lázában sem vetemedett. Pedig már az is előfordult, hogy úgy megtöltötték idegen vérrel, mintha a sajátja az utolsó cseppig elfolyt volna. A még élő ember büszkeségével megvetett mindent, ami majd halála után marad belőle, és ennek még a gondolatától is megborzadt.

Hogy ne lássa magát álmában halottnak, óriási erőfeszítéssel megpróbált felébredni. „Az ördögbe is – tűnődött –, fel kell ébrednem, még ha súlyosan meg is sebesültem, és rettenetesen fájni fog a seb, mégis jobb felébrednem és aztán meghalni, mint ájultan fantáziálni, igaz, fájdalom nélkül, és azt képzelni, hogy egyáltalán nem is létezem." Átizzadva, kínlódva felébredt. És meglátta az áttetsző, határtalan, fénylő égboltot, amelynek mélyén ott ragyogtak a csillagok. Tiszta hűvös, fanyar illatot árasztott az ég. Felült.

Megpillantotta a tengert, amely éppolyan határtalan és fénylő volt, mint az ég. Elviselhetetlenül sima hullámok hömpölyögtek feléje, kifutottak a partra, te-

hetetlenül omlottak a homokra és szétterültek, s tengertestük nyirkos melegét árasztották.

A homokban ott fénylett a nőiesen csipkés tajték, s a homok megittasult tőle, amíg újabb hullámok futottak ki hullámtestük ragyogásával, villogó, nedves, hajlékony hullámok, és bágyadtan hullottak alá, hanyatlottak le titokzatos sustorgással.

Az ég fénylett a tengerben, és a tenger is fénylett az égen, összeölelkeztek, az ég meg a tenger, és összeolvadtak olyan végtelenségben, mint maga a mindenség.

Ciplakov csak ült, és átölelte térdét, gerincének csigolyái, mint a bambusz ízületei, kiálltak a csíkos kabátka alól, beesett arcára és homlokára sötét árnyak telepedtek. Kiszáradt ajkát beharapta. A szeme csillogott. Úgy érezte, egyedül van az egész világmindenségben, nemcsak hogy ő az egyetlen, hanem a legokosabb és a leghatalmasabb is. Óriási felfedezést tett, olyan nagyot, hogy félt megmoccanni is, nehogy elárulja ezt az egész lényét szétfeszítő titkot. És ez a titok az volt, hogy ő, Ciplakov tudja, egyedül ő tudja, hogyan tarthatja meg egész életén át a világmindenségnek azt a határtalanul boldog érzékelését, amely most egész lényét áthatja. Csak boldognak kell lennie hoz-

zá. És ahhoz, hogy boldog legyen, egy nagyon egyszerű dolog kell. Ljuszjára van szüksége...

Amikor az ápolónő jelentette Ljuszjának, hogy Ciplakov őrnagy kívánja látni, engedelmesen így válaszolt:

– Rendben van, hadd jöjjön.

Fogporral kipúderezte magát, összeharapdálta a szájaszélét, hogy ne legyen olyan halvány. Már nem volt ideje felcserélni a fehér kórházi fejkendőt a civil kartonkendővel, hogy minél szebben bekösse leborotvált fejét, mert Ciplakov belépett.

Ljuszja üdvözölte:

– Jó napot, őrnagy elvtárs! – És így hencegett: – Látja, életben maradtam!

Hanyatt feküdt, iajta szürke takaró, darócingének a gallérját szalag kötötte meg. Az arca petyhüdt és nagyon fáradt volt.

Ciplakov mohón megragadta a takarón fekvő gyámoltalan, püffedt, fehér kezet, száját rátapasztotta, és hevesen lihegve, szakadozottan, érthetetlenül és zavarosan magyarázni kezdte, mint értette meg, hogy Ljuszja egész életére kell neki.

Ljuszja hallgatta és sírt. Ám arca moz-

dulatlan maradt. Mutatóujját végighúzta az arcán, szétmázolta a könnyeket, és így szólt:

– Őrnagy elvtárs, talán úgy véli, hogy ha megvan a kezem, lábam, nem vagyok nyomorék? El sem tudja képzelni, milyen csúf a testem. Gyenge a szívem, ettől elhíztam, és a varrások is szörnyen csúnyák. Egy kicsit most hagynak pihenni, aztán újra megoperálnak, azt se tudják a doktorok, mihez kezdjenek velem. – És kedvesen, mosolyogva bizonygatta: – Csak az arcom a régi, a törzsem olyan, mint az elefánté vagy a vízilóé, amely Afrikában a nagy folyókban él. Valóban mire is kellenék én most magának? Jó volt magával a fronton, maga is kíbírta velem, hálás is vagyok ezért magának. De most vegyük úgy, mintha mi sem történt volna. Nem kell udvariasságból mellém szegődnie. Éljen csak nyugodtan... Kimerültek az idegei, csak ezért gondol rám olyan sokat. Kipiheni magát, minden elmúlik. Én is idegeskedtem itt eleinte, amikor feltették a légyfogó papírt, és láttam, mint vergődnek rajta a legyek, ott feküdtem frissen operáltan, de nem bírtam ki, felkeltem, és megpróbáltam kiszabadítani őket, aztán sokáig bőgtem, amikor erőnek erejével visszafektettek, úgy sajnáltam a

legyeket. Maga is csak az idegei miatt sajnál engem.

– Buta – mondta elsápadva Ciplakov.– Buta vagy te, semmi más. De én nem engedem, hogy buta légy. És mi úgyis együtt maradunk mindig.

Ljuszja boldog révülettel nézett az őrnagyra, szempillája bársonyos finomságot, mélységet kölcsönzött szemének.

Így szólt:

– Tudtam, hogy eljössz, hiszen olyan jó vagy! Vártalak...

Még senkinek sem sikerült úgy leírnia a családi boldogságot, hogy a fiatalság vonzónak találja, ennek ellenére a szépirodalom ebbéli gyengeségének fittyet hányva, az emberek makacsul tovább nősülnek, férjhez mennek, családot alapítanak, mindenki a maga felelősségére és kockázatára. Ám a családi élet előtörténetének hatalmas bibliográfiája van, és planétánk bármely polgára legszakképzettebb irodalmi konzultációt kaphat az anyakönyvvezető előtti élet minden kérdésében.

Az anyakönyvvezető után mindenki páros magányra van ítélve: önállóan kell megoldaniuk a családi élet legbonyolultabb feladatait, s nem számíthatnak a családi boldogság hasznos és értékes ta-

pasztalataira, amelyet, sajnos, oly gyarlón ábrázolnak a művészet remekei.

Házasságuk után Ciplakovék elszörnyedve állapították meg, hogy milyen tapasztalatlanok a családi meg a civil életben.

A hadseregben mindenki – a közkatonától a marsallig – teljes ellátást kap. Az életet szabályok irányítják. Szigorú piramis egyesíti az embereket egyetlen tömbbé.

Leszerelés után Ciplakovék elkeserítően magukra maradtak a bonyolult, gigantikus és titokzatos civil életben. Árvának érezték magukat a katonaság nagy családja nélkül, egészen más társadalmi alakulat emberei lettek. Itt van például a pénz. Elszoktak tőle. Néhányszor utánuk ment a kiszolgáló, amikor ebéd után fizetés nélkül távoztak.

A hadseregben néhány feltétlenül szükséges holmijuk volt, és nem is gyanították, hogy olyan dolgokra is szükségük van, amelyet nem használnak mindennap.

A fronton megszokták, hogy ma vagy holnap valaki meghalhat közülük, és most sem törődve a holnapi nappal, nyugodtan költötték a pénzt ebédre-vacsorára a drága vendéglőkben, felesleges, de úgynevezett szép holmikat vásároltak, s amikor

hazaértek, együtt nevettek, olyan esetlenül hatottak ezek a holmik az üres szobában, amelynek rongyos volt a tapétája, sátorlappal terítették le a fapriccset, és a sarokba öntötték a krumplit.

Ljuszja réveteg mosollyal mondta:

– Hát tudod, őrnagy, olyan felséges élet ez, hogy tudjuk, sem téged, sem engem nem ölnek meg sem holnap, sem holnapután, és egyáltalán soha nem ölnek meg bennünket. Csodálatosan kellemes így élni, ha senkit sem ölnek meg körülöttünk.

Ciplakov csak szipákolt tekintélyes orrával és ráhagyta:

– Ez helyes. Most, amikor nincs háború, mindenki köteles boldog lenni.

Ljuszja mint friss, fénylő hajnal vonult be Ciplakov életébe.

A férfi úgy érezte, nem is érdemli meg ezt a boldogságot. Feszélyezte ez a boldogság, és aggodalmasan kérdezgette:

– Ne növesszek megint bajuszt?

– Azt meg minek?

Gyakorlatiasan magyarázta:

– Nagyon elégedett lett a képem. Mint valami szerencsefinak. Talán a bajusztól majd nem veszik észre.

– És talán olyan szégyenletes dolog a boldogság?

– De nem szoktam meg.

– Miért kell rejtegetni?

– Miért, miért! – haragudott meg Ciplakov. – Miért mutogassam a boldogságomat, amikor nem mindenki boldog?

– Nem mindenki – helyeselt Ljuszja –, sok mindenkinél még nem forrtak be a háborús sebek.

– No látod – válaszolta komoran Ciplakov –, nekem meg ragyog a képem.

Mint sok régi frontkatona, Szidor és Ljuszja is felkereste az elesett bajtársak családját.

Ott rendszerint mindenki dolgozott, aki csak tudott. És szinte kihívóan erősítgették, hogy maguk is elboldogulnak.

Az elesett apák, fiak, férjek dicsfénye szinte megvilágította az életüket. Az elhunytak nevét említve, rá hivatkozva, akit szívük felmagasztosított, áhítattal ismétlik: „Ő azt akarta..."

És mintha a hősi halott végakaratát teljesítenék, dolgosan, önfeláldozóan segítettek egymásnak, hogy olyanná váljanak, mint amilyennek látni szerette volna őket az apa, a fiú, a férj.

A háborúban nemcsak emberek haltak meg, hanem városok, települések, falvak: száz meg százezer emberi hajlékot romboltak szét a bombák, lövedékek. Régi épületek, akárcsak a vénemberek, a

sors szeszélyére bízva álltak ott, mint beteg romok.

A volt frontkatonák családja nemegyszer nyomasztóan összezsúfolva élt, nem fértek el a szobában, és összecsukható fekhelyüket éjszakára kivitték a konyhába vagy a folyosóra. A házak átnyirkosodott mennyezetei megereszkedtek, mint valami állat hasa; a légvédelmi lövedékektől szétroncsolt, korhadó tetők beáztak, a szellőztető ablakokból a dobkályhák plehcsövei ágaskodtak elő.

Az elesett frontkatonák családjai ritkán panaszkodtak nehéz életükre Ciplakovéknak. Keményen és bátran éltek. Büszkén őrizték apjuk, fiuk győzelmének dicsőségét, mindentől óvták, ami csak egy árnyalattal is kisebbíthette volna.

Ljuszja megindultan mondta:

– Állami kitüntetést kellene adni az embereknek, amiért ilyen nagyszerűek!

Ciplakov emlékeztette:

– Hány várost tüntettek ki a hős város címmel, tömegméretekben tüntették ki a lakosságot.

– Én másról beszélek – folytatta Ljuszja. – Mindenkinek köszönetet kéne mondani a legegyszerűbben, illendő, szép szavakkal.

Szidor gondtalanul felelte:

– Én már megkaptam a legszebb köszönetet.

– Hogyhogy? – firtatta Ljuszja.

– Hát téged – jelentette ki Ciplakov. – És tudod, mit nem akarnak az emberek? Új háborút, érted?

– Meg hazugságot! – háborgott Ljuszja.

– Hol tapasztaltál te hazugságot?

– Például nálad. Ha már biztos lennél abban, hogy jogunk van a boldogsághoz, nem hoztad volna szóba a bajuszt.

– Csak tréfáltam.

– Nem – vágta rá határozottan Ljuszja –, ez nem tréfa. Ez az igazság.

Szidor Ivanovics nem hatolt Ljuszja riadalmának a mélyére, de mégis örült neki, hogy a felesége ilyen gondolkodó, aki nemcsak őt akarja megérteni és értékelni eszével – habár csupa ideges, asszonyi, de jóságos és szerető eszével –, hanem ennél sokkal többet akar. De Szidor Ivanovicsban most először moccant meg a szívfájdító nyugtalanság. Talán nemcsak őbenne, hiszen mindnyájan úgy véltük, hogy ha Sztálin beszél, nem a szónok szól, hanem a csalhatatlan bölcs.

Sztálin ünnepélyesen és sietve kinyilatkoztatta, hogy a háború sebei már begyógyultak... Nincsenek sebek. Az egész ország, az egész nép, a mesebeli főnix

madárhoz hasonlóan, új, még szebb ruházatban került ki a háború lángjaiból, amit hitelesen bizonyítottak a filmek, a festők vásznai, az irodalom néhány alkotása. Közben az emberek hősiesen és önfeláldozóan nélkülöztek, s a háborúban felére csökkent lakótérben szorongtak.

Úgy alakult a helyzet, mintha az embereknek nemcsak lakásuk lett volna szűkös, hanem a látókörük sem lett volna elég tágas ahhoz, hogy megértsék a vezér szavait, miszerint az ország sebei már begyógyultak. Meg talán fantáziájuk sem volt elegendő. De hát miről ábrándozott sok szovjet állampolgár közvetlenül a háború után? Saját lakásról? Ugyan! Eszükbe sem jutott a lakás! Egy család, egy szoba, csak ne ázzon be, ne fújjon be a szél, ez már maga a boldogság. Másfelé irányították az állampolgárok figyelmét. Építsék fel, például, a Moszkva folyó partján a mesebeli Szovjetek Palotáját, márványból, üvegből, acélból: templomhoz hasonlóan, pompázatosan emelkedjék a magasba – ez aztán igen! Annál is inkább, mivel Sztálin elvtárs személyesen és naponta vett részt az építendő szuperpalota és társai, a többi magasépület tervezésében és előkészítésében, aprólé-

kosan összehangolva a magának állítandó emlékművekkel.

Szidor Ivanovics Ciplakov, mint sok más száz- és százezer szovjet ember, a háború szétrombolta gyárak, üzemek és bányák újjáépítésén dolgozott. És ha a romok közt fel nem robbant aknát, bombát vagy lövedéket talált, átgondoltan és óvatosan hatástalanította, s nagyon büszke volt, hogy életben maradt, noha nemegyszer megindult az időzített óraszerkezet.

Amikor a helyreállított martinkemencéből először csapoltak acélt, a bánya először adott szenet, az emberek a maga teljes szépségében érzékelték a mindenre képes munka nagyszerűségét. A győzelmes hőstettet, érzéseket csupán azzal fejezték ki, hogy egymásra pillogtak, álmélkodtak önmagukon.

A robbanások lángjaiban, a megolvadt fém és kő poklában elpusztult ezer meg ezer üzemet rendbe hozták, felépítették. Népünk tette ezt, a halálért mintegy halhatatlansággal bosszulva meg a háborút.

Szidor Ivanovics szerette az építőipart, és amikor az újságokban meglátta a magasépületek makettjeit, összefutott szájában a nyál, úgy szeretett volna ilyesféle építkezésen dolgozni, rendes munkakö-

rülmények között, mintegy a hátországban megérdemelt pihenőül, a helyreállítás frontján vívott szüntelen harc után.

Szidor Ivanovics áttelepült Moszkvába, és munkába állt egy magasépítkezésnél, amelynek tetejére a szépség kedvéért idővel felállították a Kreml bástyáinak vasbeton mását.

Nagyon szívesen vett részt ilyen magas ház építésében (majdnem hogy felhőkarcoló!), és így büszkélkedett Ljuszjának:

– Ezek nem is házak, hanem valóságos emlékművek... – De természettől fogva szerény ember lévén, hozzáfűzte: – Természetesen csak néző vagyok az építőművészetben, csak nézem a magasépületek tervrajzait, és nyíltan megmondom, mostanában csupa kis bástyákat meg csipkés oromzatokat építenek. Afféle alázatos tiszteletet kényszerítenek az emberre. A lakók lassanként nem is mernek majd hazamenni, csak valami különleges belépőengedéllyel.

Ljuszjának is ez volt a véleménye.

– Nagyon jó dolog, hogy Moszkvában is építenek ilyen magasba törő, szép épületeket, de tudod, levelet kaptam Belorusszijából: a nép beton- meg gerendaerődben, földkunyhókban él, amik még a védelmi övezetekből maradtak meg.

Ciplakov arca jámbor, elégedett mosolyra derült:

– Lám, milyen kemény fickók vagyunk mi utászok. Már régen béke van, de amit mi készítettünk, még most is áll.

– Borzasztó lehet ott élni! Asszonyoknak meg gyerekeknek!

– Bizony, polgári elszállásolásra alkalmatlan.

– Hát hogy tehették ezt?

– Mit hogy tehettek? Mire célzol? – Amikor eltalálta felesége gondolatait, felháborodott: – Hiszen ez politika. A magasépületeink. Csak gondolj bele: korunk szimbóluma. Szemléletes agitáció. A járókelők fölnéznek az épületre, és rögtön tudják...

– Az embereknek élni kell, élni! A háborúban eleget szenvedtek, kínlódtak...

– No látod – mérgelődött Ciplakov –, csak a hájtól butultak el a gondolataid, a jóléttől, erről van szó.

Ez volt az első igazi civakodásuk.

Ljuszja nem tudta megbocsátani Szidor Ivanovicsnak a kövérségéről mondott sértő szavakat: a sok súlyos operáció után meggyengült a szíve, ezért hízott el. Talán komolyan hajbakapnak, ha nem toppan be hozzájuk Ciplakov régi zászlóaljának volt szakaszparancsnoka: Vetoskin.

Ciplakovék éppen olyan mohón fogadtak minden hajdani frontkatonát, mint a sokáig külföldön élő szovjet ember a honfitársait, és szinte rokoni módon osztoztak a sorsában.

A nemrég leszerelt Vetoskint kétszeres örömmel fogadták: először is mint régi bajtársat, másodszor pedig, mint aki nagy szerencsétlenségtől mentette meg őket. Mert ha folytatják a veszekedést, egész életüket elrontják.

Ottmarasztalták éjszakára, és reggel Ciplakov kijelentette:

– Vedd csak fel a munkaruhámat, és indulás, velem fogsz dolgozni egy emlékműházon. – Még tréfálkozott is: – Afféle felhőkarcoló. Átütjük vele az eget...

Vetoskin nagyon elégedett volt, nem számított Ciplakov ilyen áradó jóindulatára, hiszen a fronton sokat lebzselt Ljuszja körül.

De minden rosszul ütött ki, nem úgy sikerült, ahogy Ciplakov eltervezte.

A személyzeti osztály vezetője, alighogy Vetoskin kitöltötte a kérdőívet, megkérte: fáradjon ki. Ciplakovot ott tartotta.

Ciplakov a kérdőív felé bólintva odavetette:

– Nem szép dolog, hogy így meggyóntatnak egy volt frontkatonát.

A személyzeti osztály vezetője, igen udvarias és nyugodt természetű ember, ceruzájával rámutatott Vetoskin kérdőívének egyik rubrikájára, és megkérte Ciplakovot:

– Legyen szíves olvassa csak el, és mondja el véleményét az adott rovattal kapcsolatban.

– És aztán? – álmélkodott Ciplakov. – Be volt kerítve. Tehát úgy alakult a harchelyzet.

A káderes gúnyosan mosolygott, és szinte rátukmálta véleményét Ciplakovra:

– De feltételezhető, hogy Vetoskin polgártárs ilyen körülmények között személyesen érintkezett a németekkel, és éppen ezért nem esett el, mint a többiek.

– Ha nem érintkezik velük fegyveresen, hogy tör ki a bekerítésből? – tette fel válaszul a kérdést Szidor Ivanovics.

– A bekerítés az bekerítés – mondta sokat sejtetően a káderes. – A bennünket körülzáró ellenségnek elsöprő a fölénye, és mindenkit elpusztíthat, akit körülzárt. Ha valakit kienged a bekerítésből, akkor határozott céllal engedi el.

– Hogyhogy elengedi? Hátha keresztülverekedi magát az ember? – kérdezte Ciplakov. A káderes logikája egészen leverte a lábáról.

– Ha az ember átverekszi magát, akkor nem is volt bekerítve. A bekerítés az bekerítés. Vetoskin polgártárs sajátkezűen vallotta be: „Be voltam kerítve." De hogy miként tört ki onnan? Mi nem firtatunk ilyesmiket. A kérdőíven nem szerepel ilyen kérdés. Ezek a tények. Semmi más. S éppen eme tények miatt, habár háborús szolgálataiért tökéletesen tisztelem önt és Vetoskin polgártársat, nem áll jogomban alkalmazni.

– De hiszen hős, kitüntetései is vannak!

– Sok millió szovjet állampolgár vett részt a háborúban, de még nem ellenőrizte senki, az éberséget nem terjesztették ki rájuk. Most már békés körülmények között élünk. Rend van. Senki nem szegheti meg, sem én, sem maga. – És mintegy részvevően, bizalmasan ezt tanácsolta: – Tegyen panaszt ellenem. Semmiség az egész, nekem nem árthat vele, sőt. – Előzékenyen felírta a vezetőség címét, ahol ellene, mint a személyzeti osztály vezetője ellen panaszt tehet.

Ciplakov és a főnök beszélgetése, akihez a káderes elküldte, egészen elvtársias volt, mintha a napi politikáról konzultáltak volna.

A főnök meggyőződéssel mondta:

– Értse meg, Ciplakov elvtárs, hogy az

objektíve működő általános törvényszerűség szerint az osztályharc oly mértékben erősödik, ahogyan közeledünk a szocializmus teljes felépítéséhez. Az egész világ meggyőződött sikereinkről, és éppen emiatt ébernek kell lennünk önmagunkkal szemben.

– De hát kik közt folyik most az osztályharc? – csodálkozott Ciplakov. – A háborúban az egész nép igazán bátran és egységesen küzdött, ezért is győztünk. Milyen osztály maradt még nálunk, és milyen osztály ellen harcol? Nincs nálunk ilyesmi!

A vezető elővett egy arannyal nyomott, barna könyvet, figyelmeztetően kinyitotta ott, ahol papírszelettel meg volt jelölve, és nem tudni, miért, suttogva közölte:

– Ott, ahol alá van húzva. – Majd fensőbbségesen megdorgálta Ciplakovot: – Érti már, hogy őszinte legyek, milyen bajtól óvtam meg magát? – Szigorúan megkérdezte: – A hadseregben vitatkoztak a szolgálati szabályzatról?

– Ugyan, dehogy! Csak tanulmányozni kell. Hiszen az törvény.

– Hát ez is törvény. Erről sem vitatkoznak, csak tanulmányozzák. – A vezető óvatosan becsukta a könyvet, és te-

nyere közé fogva, oktatóan magyarázta: – Ilyen sem Marxnál, sem Leninnél nem fordul elő. – Azt tanácsolta: – Én például munkaidő alatt lemásoltam Sztálin elvtárs műveit. Így jobban megragad az ember fejében. Mindenkinek ajánlhatom: különösen azoknak, akiknek nem megbízható az emlékezőtehetségük.

Szidor Ivanovics Ciplakov megszokta, hogy meggyőződése és élettapasztalata összhangban van egymással. Ha egyes tények nem illettek bele meggyőződésébe, úgy vélte: küzdenie kell az ilyen tények ellen.

Így mindig erősnek és függetlennek érezte magát.

Ám a káderessel és annak főnökével való találkozás után hirtelen úgy érezte, hogy morzsányi, jelentéktelen lény, hogy kicsúszott lába alól a talaj, és olyan lett, mint valami szállongó porszem.

Zászlóaljában a katonák és tisztek munkásokból, kolhozistákból és értelmiségiekből toborzódtak. Amikor felelős és veszélyes feladatra válogatta ki az embereket, meg sem fordult a fejében, melyik a munkás, melyik a kolhozista, az értelmiségi. Esze ágában sem volt ezen töprengeni.

Miért kellene így osztályoznia a Szovjet Hadsereg harcosait? Van-e annak valami gyakorlati jelentősége? Bizony semmi! És ha a harcosok nem is voltak egyformák, ez nem abból következett, hogy melyik mi volt békeidőben, hanem abból, hogy milyen ember volt az illető. Ez így a helyes. Az minden esetben különféleképpen és személy szerint is megmutatkozott.

A saját bőrén tapasztalta, hogy szemtől szemben a halállal senki sem színészkedik. Ha egy katona a harcban rettenthetetlennek bizonyult, ez a meggyőződéséből fakadt. Ismerte az embereit, s azokat választotta ki a felelős feladatokra, akik bátran és okosan viselkedtek a harcban. Ritkán tévedett.

Ha a veszélyes vállalkozásra kijelölt harcosok között több volt a párttag, ez egyáltalán nem azért történt így, mert Ciplakov szándékosan a kommunistákat válogatta ki. Egyáltalán nem azért. Soha nem járt el így. Csak hát a kommunista katonák aktívabbaknak bizonyultak a csatában, nemcsak katonák voltak, hanem kommunista katonák, és jó példával kellett elöljárniuk.

Ezért tűntek ki jobban a harcban, és Ciplakov megjegyezte az arcukat, hogy aztán őket küldje el a felelős és veszélyes

vállalkozásokra. Mint kommunistának külön jólesett, hogy a tapasztalatra épült személyes véleménye ilyen tárgyilagosan megegyezik életünk igazságával.

Nem volt erőssége az elmélet, és így nem ismerte Lenin mondását, hogy: „A proletariátus forradalma tökéletesen megsemmisíti a társadalom osztályokra való tagozódását, és következésképpen minden társadalmi és politikai egyenlőtlenséget."

Különben olyan ellentmondásra döbbent rá, amely ugyancsak megrémítette: Lenin szerint a proletariátus forradalma tökéletesen eltünteti a társadalom osztálytagozódását, Sztálin szerint pedig minél sikeresebb a szocializmus építése, annál jobban élesedik az osztályharc.

Tehát nem sejtve, hogy az ellentmondásokból kellemetlenség is származhat, a maga fejével kezdett elmélkedni.

„Ez hogy történhet meg? – töprengett. – Én nem ellenzem az osztályharcot, sőt részt is veszek benne, most vertük szét a fasizmust, az imperializmus szüleményét. De hát azért tudtuk legyűrni, mert az egész nép egy emberként harcolt ellene. Tehát népünk egységes egész. Ha osztályokra lett volna szakadva, akkor a fasiszták egyetlen csapással szétzúzták volna.

Tehát szakadás nem volt. De őszerinte vannak ilyen szakadások, s ha nincsenek is, akkor is lenniük kell.

Az eredmény? Minél jobban élünk a szocializmusban, annál bizalmatlanabbul kell méregetnünk egymást – jutott a szörnyű következtetésre. – Akár akarjuk, akár nem, osztályharcot kell vívnunk egymás ellen. Ez borzasztó. – És ezt megállapítva, elszomorodott, sőt megrettent. – Ebből az következne, hogy én nem értek egyet Sztálin elvtárssal?"

Korának gyermeke lévén, úgy döntött, hogy ilyen következtetésekért és kételkedésekért ki kell őt zárni a pártból és elbocsátani a munkahelyéről.

Mivel becsületes kommunista volt, és tudta, hogy a szervezeti szabályzat szerint mik a jogai és a kötelességei, úgy határozott, hogy jelenti szomorú kétségeit, s ugyanakkor magyarázatot is kér az olyannyira kínzó kérdésre. Levelet írt: Sztálin elvtársnak... Moszkva, Kreml...

Egyrészt Ljuszja gyötörte amiatt, hogy olyan csodás felhőkarcolókat épít, ahol minden egyes négyzetméter majdnem annyiba kerül, mint egy közönséges ház egész szobája.

Ljuszja arról beszélt, amit nélküle is mindenki nagyon jól tudott: az országban a háború után még nagyon sok várost nem építettek újjá, a falvak romokban hevernek, az embereknek nincs lakásuk.

Arról beszélt, hogy a „lakni" és az „élni" mennyire egy fogalom. Az élet boldogság. De csak akkor, ha van hol élni. Arról beszélt Ljuszja, hogy az Októberi Forradalom első évében Lenin egyik első dekrétuma elrendelte, hogy az embereket a pincelakásokból és nyomortanyákból át kell telepíteni. Ha most Lenin élne – ő, aki a legértelmesebb az értelmesek között is –, kíméletlenül megbüntetné azokat, akik engedélyezték ezeknek a pompázatos félfelhőkarcolóknak az építését, a ráfizetéses anyagból készült, esdeklően az ég felé szárnyaló bástyákat, amikor a rendes emberi lakások részére sincs elég tégla.

Ciplakov még megpróbálta mentegetni a félfelhőkarcolókat. Igaz, érvei megalapozatlannak, sőt ostobának bizonyultak, de mással nem érvelhetett, mivel a szovjet állam történetében hasonló építkezés még nem volt, és nem volt elméleti alapja a megvédésükre. Éppen ezért a régmúlthoz és a demagógiához folyamodott:

– Nem vagy te hazafi – mondta a fele-

ségének. – Nincs benned egy szemernyi hazafias érzés sem. Amikor ezernyolcszáztizenkettőben szétvertük a franciákat, akkor ennek a világra szóló győzelemnek az emlékére felépítettük a Megváltó templomát a Moszkva partján. Ezek a mi magasépületeink is mintegy a fasiszta Németország felett aratott győzelmünk emlékművei, csakhogy még hasznuk is van, emberek is lakhatnak bennük, a Megváltó templomát pedig semmire sem lehetett használni, ezért is távolították el a folyópartról.

Erre Ljuszja vállvonogatva csak ennyit válaszolt:

– Olyan tekervényesek lettek az agytekervényeid, Szidor, hogy ezt már nem is vártam tőled.

Persze Ciplakov szeretett volna ráförmedni Ljuszjára: hagyja abba értelmetlen fejtegetéseit. Ám ugyanakkor furcsa és büszke elégedettség töltötte el, hogy az ő Ljuszjája, aki olyan türelmes és engedelmes teremtés volt a háborúban, most bátran, szabadon és önállóan gondolkodik, amiről csak akar. Úgy gondolkodik, mint egy győztes. És aztán? Miért ne képzelné magát győztesnek? Hiszen ő is harcolt. Győztesként vonult be Németországba, s most győztesként viselkedik,

úgy érzi, elvitathatatlan joga van megbírálni mindazt, ami háború után történt, s amiről a háború alatt soha nem beszélt, csak most hozza szóba, s most úgy nyilatkozik róla, mintha a véleménye számítana másoknak.

Másrészt itt volt ez a Vetoskin...

A férfilakosság zömét elhalmozták rendjelekkel és kitüntetésekkel; a rémséges harcok egykori résztvevői ámuló örömmel vették tudomásul, hogy életben maradtak, és már maga ez a tény boldoggá tette őket. Vetoskin azonban nem elégedett meg ezzel a boldogsággal. Mérgelődött:

– Most egymást átkarolva kell élnünk – mondta, mintha csalhatatlan tekintély lenne Szidor Ivanovics számára. – Mi a harc első törvénye? – kérdezte parancsnoki hangon. – A kölcsönös segítség. A hadosztályújság vezércikkében írták ezt. Helyesen írták. Minden időkre hasznos útmutató. Egy mindenkiért, mindenki egyért. Lenin is támogatta ezt a jelszót...

És Dzerzsinszkij kicsoda? Ő a Cseka. És abban a feszült idegmunkában mi vezérelte? Egy papírlapra ezt írta fel, ez az ő eredeti gondolata: „Az életkörülmények változnak, a gonoszság uralma megszűnik, s ember az embernek legjobb barátja

és testvére lesz." Ilyen volt a Cseka főnöke... Az egész ország nagyot lendült akkor előre, világra szóló volt a győzelme, történelmi magaslatokra emelkedtünk, engem meg nem engednek oda.

– Hová nem engednek téged? – faggatta fáradtan Ciplakov. – A győzelem magaslatára? A tetejébe?

– Oda én nem kívánkozom – mondta Vetoskin. – De miért nem engednek fel a magasépületre, hiszen ez sértés.

– Igazolásod van? Bemutattad az igazolásodat? – kérdezte Ciplakov.

– Persze hogy van – felelte élénken Vetoskin. – Megvan az újraoltásról is, meg arról is, hogy agglegény vagyok.

– A bekerítésről kérdezlek – szólt közbe mogorván Szidor Ivanovics. – Van-e igazolásod arról, hogy magad törtél ki belőle, és nem engedtek ki? – Ciplakov undorodva érezte, milyen hideg, halott az arca, amely egyre jobban megdermedt, bele is borzongott ebbe, sőt, tenyerével végigsimította, mintha le szeretné törülni róla ezt a bárgyú, ostoba, halott kifejezést.

– Mi bajod van, Szidor, meghibbantál? – érdeklődött szánakozóan Vetoskin. – Te beteg vagy! – Megérintette Ciplakov homlokát.

Ciplakov vaskos orral súlyosbított beesett arcán olyan kétségbeesés, fájdalom tükröződött, hogy Ljuszja megsajnálta, s megkérte Vetoskint:

– Hagyd békén! Nem látod, hogy rágják a lelkét ezek a szavak?

– Nem rágják, hanem nyalják – vetette oda szárazon Vetoskin, és öltözni kezdett, úgy vélte, hogy ezek után nem maradhat Ciplakov házában. Emberi méltóságán alulinak tartotta volna. Elment, az ajtót is becsapta maga után, mint ez hasonló esetekben szokás.

Szidor Ivanovics ilyen körülmények között írta meg levelét Sztálin elvtársnak, megvallotta kétségeit az osztályharc fentebb említett törvényszerűségeit illetően, és könyörögve kérte, adjon magyarázatot, bármilyen módon is, erre a kínzó elméleti kérdésre.

A magyarázat hamar megérkezett. Éjszaka jött, és csizmát hordott.

És akkor Ciplakov ahelyett, hogy tovább építette volna a Ljuszjának olyannyira ellenszenves, pompázatos felhőkarcolót Moszkvában, északra ment dolgozni, különleges körülmények közé, ahol zárt sorokban jártak a munkára, és zárt sorokban tértek vissza.

Amikor váratlanul visszahozták Moszk-

vába, és teljes tisztelettel visszaállították jogaiba, Szidor Ivanovics úgy érezte, mintha egy másik korszakba érkezett volna meg. Mintha közben valami mindenható időgép működött volna.

Az első hónapokban ugyancsak furcsán érezte magát ebben az új korszakban.

A város képe nem változott ugyan, mégis minden megváltozott. De hogy voltaképpen mi is ez a változás, Szidor Ivanovics nem tudta azonnal megérteni.

A fények is megszaporodtak az utcán, a házakat is színesre festették. Vagy az emberek szaporodtak meg? Nem, Moszkvában mindig sokan éltek, vagy talán csak más a hajviseletük az embereknek, az s arcuk ettől lett nyíltabb? Nem, a hajviselet a régi maradt.

„Csak észak után képzelem ezt – állapította meg végre Szidor Ivanovics. – Csak a boldogságtól látom így, azért, hogy visszajöttem."

Amikor a lakásába betoppant, először nem ismerte meg a feleségét: egyszerűen nem hitte el, hogy ez az asszony Ljuszja. Elképedve állapította meg, hogy nem az a Ljuszja áll előtte, akitől elbúcsúzott, hanem az a másik, akit a fronton ismert – egy vékony kis Ljuszja. Először

hitetlenkedve fogadta vizuális élményét. Ezek voltak az első szavai:

– Jó napot kívánok – szólt, és elvadultan, megrettenve pillantott Ljuszjára, majd gyanakodva kérdezte: – Ugye, a Ljuszja kishúga? Hát eljött hozzá? – És félénken faggatta: – Ljuszja hol van?

Az asszony felhúzta az orrát, és így szólt:

– Nemcsak hogy nem vagyok a húga a maga Ljuszjájának, de magának sem vagyok a felesége, ha már meg sem akar ismerni! Vagy csak tetteti, hogy nem ismer meg? A férjemet vártam, bánkódtam utána, és lefogytam a bánattól, mindenemet szűkebbre kellett varrnom, még cipőt is kisebbet hordok két számmal, maga meg ostobán tréfálkozik. Sérteget, mert alig maradt meg valami a testemből. Nem tetszettek a sovány nők, engem is kövéren szokott meg. Így már nem vagyok jó, úgy látszik! – Mindezt felháborodva tálalta ki Ljuszja, de a szeme ragyogott.

– Ljuszja! – mondta Ciplakov. – Ljuszenyka! – Átölelte, felkapta, magához szorította.

Az asszony a régi beidegződéssel ijedten felkiáltott:

– Jaj, Szidor, engedj el, leejtesz, nehéz vagyok!

De aztán, amikor ráeszmélt, hogy most milyen könnyű, odabújt a férjéhez. Közölte vele:

– Negyvenkét kiló vagyok. Nem baj, cipelj csak, amíg az örömtől megint meg nem hízom akkorára, mint egy... – habozott, de mégis kibökte nevetve: – mint egy víziló.

Amikor kiheverte a bánatot, valóban gyorsan gömbölyödni kezdett. De a bő blúz mély redőbe hullott a derekán, mert ez már a jó alakú nő egészséges teltsége volt. És ha Szidor Ivanovics a feleségére pillantott, elragadtatás tükröződött az arcán.

Szidor Ivanovics nagyon szerette volna meghatározni magának az újdonságnak ezt a mindent elsöprő érzését, amely őt és vele együtt minden embert elragadott most az új élet tiszta és erős áradatával.

Volt ebben valami, ami azokra a napokra emlékeztette, amikor véget ért a háború, sok millió ember hazatért, és mohón, mámorosan vetette bele magát a hétköznapi élet ezernyi feladatába, erősen és megingathatatlanul remélve, hogy az élet, melyet a közösen átélt bajok testvéri közösséggé forrasztottak, olyan boldog lesz, mint még soha. Soha ilyen erős még nem volt az az érzés, hogy egyik

ember testvére a másiknak, az emberek még soha nem hittek és bíztak ilyen szilárdan egymásban.

Ciplakov eleinte meg is ijedt, nagyon erősen megijedt attól, nehogy ez az általános jó élet el találjon romolni amiatt, hogy az emberek olyan szabadon, bátran és hangosan beszélgetnek mindarról, amit azelőtt még otthon sem mertek megtárgyalni. Most pedig nagygyűléseken egészen nyíltan beszéltek arról, amiről eddig szigorúan bizalmas dokumentumokból legfeljebb csak a vezetők lehettek informálva.

Néha úgy vélte, mindez azért történik így, mivel a párt létszáma hirtelen mesésen megnőtt, és szinte nem is maradtak pártonkívüliek, hiszen ezek a pártonkívüliek eszmeileg olyan nagyszerűen fejlődtek, hogy bár szervezeten kívüli, de pártszerűen gondolkodó állampolgárnak lehet tekinteni őket. És hogy az állam meg a párt élén igazi munkásember áll, aki mindig azt mondja, amit gondol, kellő módon ismeri a nép életét, és nyomban meg is magyarázza, hogyan lehet megjavítani. Olyan ember, aki mindenütt mindent a saját szemével látott, gondolt át, és utána még a néppel is megtanácskozza. Ez újdonság volt, és ugyanakkor mégsem egé-

szen új, hanem valahogy nagyon is közelálló és ismerős.

Mivel az országban ellenállhatatlan fénytengerként szerteáradt Lenin neve, mindent ennek a fényében láttak. Ezért találta Ciplakov nem egészen újnak ezt az újdonságot, hanem valahogy közelinek, rokonnak és ismerősnek. Ezekben az új jelenségekben mindenütt Lenin szelleme érződött.

Az emberek úgy érezték, hogy súlyos tehertől szabadultak meg, amely mindenkit a földhöz nyomott. Ciplakov is úgy érezte, hogy nehéz lapockacsontjai helyett könnyed szárnyak libegnek a hátán, s nagyon szeretett volna valami bátor és hasznos dolgot művelni.

Egyelőre még nincs olyan mérleg, amelyen le lehetne mérni a személyi kultusz minden terhét. Ám bizonyára sokat nyomhatott, ha az emberek ennyire magukon érezték terhes súlyát.

Ma már a modern tudománynak vannak olyan műszerei, amelyekkel meg tudják állapítani távoli égitestek súlyát, így hát történészeinktől is joggal elvárhatjuk, hogy a marxista—leninista tudomány segítségével felmérjék, mibe került országunknak a személyi kultusz. Ezt tudnunk kell.

Tudjuk, milyen hatalmas hőstettet vitt végbe a párt, amikor ledobta magáról ezt a nyomasztó terhet; tudjuk, mivel mindenki látta, hogy amint megszabadultunk ettől a tehertől, történelmileg mennyire felgyorsult hazánk útja a kommunizmus felé.

Ami Szidor Ivanovicsot illeti, ő körülbelül így vélekedett a személyi kultuszról:

– Hát igaz, írtam neki mint személynek, hittem benne mint személyben, s azt gondoltam, hogy saját személyének kultusza miatt megmagyarázza, amiben kételkedem. De aztán a kultusz törvényszerűsége késlekedés nélkül működésbe lépett, mivel minden törvényes alap nélkül áttelepítettek különleges körülmények közé. A törvényességnek ez a megsértése is bizonyítja, hogy arról a törvényszerűségről, amely miatt szenvedtem, sem Marxnál, sem Leninnél szó sem volt, ez csak a személyi kultusz törvényszerűsége, de ez most már megszűnt, mivelhogy nincs személyi kultusz, és ez teljesen törvényszerű.

Tulajdon elmélkedései után megjegyezte:

– A személyi kultusz sok mindenkit leszoktatott a mosolygásról. Csak most ér-

tettem meg, mitől lett világosabb a város. Nem a lámpáktól, nem is a színes házfalaktól, hanem az emberektől, az arcuktól. – Mély meggyőződéssel állította: – Ha az ember mosolyog, mintha fénylene az arca. Nagy az arc fényereje. Ez így van. – Szigorúan hozzáfűzte: – Élete alkonyán az a személy soha nem nevetett. Az embereknek sem volt kedvük nevetni őmiatta. És most? Hallgatom a rádióban Nyikita Szergejevics beszédét, és néha váratlanul olyat mond, hogy az egész terem mozgásba jön, s bennem is minden felbuzdul az örömtől.

Ezeket a bensőséges gondolatait csak Ljuszjára bízta rá. Szemérmes ember lévén, feszélyezte volna, ha másokkal kell ilyesmiről beszélgetni.

Ljuszja elégedetten hallgatta, és helyeslően biztatta:

– Te, Szidor, egészen megváltoztál. Olyan érdekes lettél, hogy bevallom, ezt nem is vártam tőled.

Ciplakov zavartan dörzsölgette lenyűgözően hatalmas orrát, és így tiltakozott:

– Ez nem az észtől van, hanem a tiszta érzéstől.

A haditanács tagja, aki ismerte és becsülte Ciplakovot, a polgári életben a Minisztertanácshoz került, s meghívta magához Szidor Ivanovicsot.

Ugyanolyan heves rohammal, amelyről a tábornok híres volt a fronton is, magas állást kínált neki az építőipari trösztben, s nyomban kijelentette, hogy nem hálából teszi azért a szívességért, hogy Ciplakov annak idején egyszer megmentette az életét, hanem csakis gyakorlati megfontolásból. Alaposan és pontosan részletezte Ciplakov erényeit és hibáit, amelyek folytán erre a döntésre jutott.

Ám Szidor Ivanovics visszautasította a hízelgő és megtisztelő állást. Váratlan dolgot mondott:

– Szűk nekem az a hely, ahhoz képest, amit én akarok.

– Talán a Szovjetunió vezetője akarsz lenni? – sértődött meg a tábornok. – Most nincs ilyen tisztség, megszüntették. Bocsáss meg, kérlek.

– De én tudom – folytatta makacsul Ciplakov –, hogy van az én számomra állás, amelyik magasabb annál a vezetői címnél is, mert ez lesz most a legfőbb.

A tábornok hátradőlt, s olyan megvetően mérte végig Ciplakovot, mint ahogy az intendáns őrnagyra nézett egyszer, még

a háború elején, amikor az túlságosan pimaszkodott.

Ciplakov megmagyarázta:

– A párt határozatot hozott, hogy gyors ütemben annyi lakást kell építeni, amennyit a szovjet hatalom alatt összesen nem építettek eddig.

– Úgy, úgy – vonult vissza a tábornok –, ezek csakugyan a front méretei. Most már értem. Ha a felépítendő lakásokat összehordanánk, egy egész európai ország telne ki belőle. Most már világos, hogy mire céloztál. – Megkönnyebbülve terpeszkedett el a széken, s mosolyogva folytatta: – Az ember rendkívül értelmes élőlény. Látod, én is rögtön megfejtettem a beszédedet. Építésvezető akarsz lenni! Sajátkezűleg akarod átadni az embereknek a lakáskulcsot?

– Igen – felelte Ciplakov. – Azt, azt, a boldogság kulcsát.

– És neked magadnak van-e? – kacsintott ravaszul a tábornok. – Talán előlegül neked is egy ilyen kulcs kellene, kezdeti bátorításként, egy kis lakás.

– Én rendben vagyok – felelte Ciplakov szárazon, és felállt.

– Megsértődött! – kiáltott fel a tábornok. – Megsértődött! De hát helyes is, hogy megsértődtél. Bocsáss meg, barátom, ócska dolog ez a kacsingatás... Pedig ma

már ekkora az ember! – Felemelkedett, és kinyújtott kézzel mutatta a modern ember magasságát.

Aztán oszlopokkal díszített épületek tervrajzait mutogatta Ciplakovnak, olyanok voltak, akár egy-egy katafalk, rácsapott erős, szeplős nyakára, hogy azt mondja, ide telepszenek, látod, az embernek a nyakára ezek a nérónak meg cézároknak való építészek. Érted, ugye?

– Én Nyikita Szergejevicset értettem meg – válaszolta Ciplakov. – Mint ahogy mindenki megértette, ezért épületszerelő akarok lenni; ahogy mondani szokás, nagyipari futószalagon akarom végezni az emberi boldogság fészkeinek összeszerelését.

– Várj csak – mondta a tábornok –, ezt felírom magamnak, nagyon jól mondtad ezt a futószalagról. Én nem értek az ékesszóláshoz — ismerte be –, nem tanultam. – Amikor az asztal fölé hajolt, egyik kabátujja ernyedten fittyedt le: haragosan gyűrte be az egyenruhájának a szegélye mögé. Elkapta Ciplakov pillantását és megmagyarázta: – Königsbergnél hagytam. Nem volt szerencsém; a fejem a helyén maradt. – Panaszkodott: – Mi, hadviselt emberek, el vagyunk rontva, megszoktuk a szabad levegőt, én magam is szívesen kérezkednék

építkezésre. Azt hiszed, én nem szeretnék lakáskulcsokat átnyújtani?... Nagyon is szeretnék.

Búcsúzóul megmaradt balját nyújtotta, és erősen szorongatva Ciplakov kezét, arra kérte:

– Hallom, hogy feleségül vetted az egészségügyi instruktort, Ljuszját? – Felsóhajtott: – Ha akkor magasabb a rangod, az enyém meg alacsonyabb, feltétlenül lecsapom a kezedről. Szép lány. Emlékszem, megsebesültem, ő megjelent, mint valami fehér ruhás tündér, a bekecsén fehér köpeny, én meg szégyelltem magamat. Tudod, a mellem nem egyszerűen szőrös, hanem szinte fésülni lehet. No, amíg ő az orvosi szerszámait főzte, fogtam magam, és nekiálltam leborotválni, de elgyengültem, és összeestem közben. Aztán együtt nevettünk a dolgon.

– Hogyhogy együtt? – kérdezte elvörösödve Ciplakov. – Mi az, hogy együtt?

– Őrnagy elvtárs – felelte ijedten a tábornok –, becsületemre mondom neked, Ljuszja elrepült mellettem, akár az álom, ez volt az egész. Az ő részéről érthető, hogy nevetett. Fetreng a tábornok a földön, a melle csupa szappanhab, egyik kezében ecset, a másikban meg borotva. Nevetséges, hát nem?

– Nevetséges – hagyta rá Ciplakov mosoly nélkül. – Nagyon nevetséges . . .

A modern kor szépsége és ereje az ipari módszerekkel folyó állandó és tömeges lakóházépítésben testesül meg legjobban. A folyamatos és tömeges házépítés a nép érdekeit szolgálja. No és az emlékművek? Az a személy, aki még nem is olyan régen parancsoló testtartásban merevedett bele ezekbe az emlékművekbe, élete alkonyán fenyegetően követelte: az emberek önfeláldozóan szolgálják az eszméket csupán azért, hogy bebizonyítsák azok helyességét, és nem az eszmék szolgálják az embereket, hogy ettől jobb legyen az élet, ami pedig legjobb bizonyítéka az eszmék helyességének.

A párt határozata nyomán hazánkat rengeteg erődítmény lepte el, ami rettegésbe ejtette a kommunizmus ellenségeit; ez a lenini gondoskodás hatalmas diadalát jelentette, mert ezek nem katonai erődítmények, hanem olyanok, amelyekben az ipari jellegű, folyamatos és tömeges lakóházépítkezés ereje bontakozott ki.

Nem részletezzük ennek a lenyűgöző építkezésnek a világraszóló méreteit.

A statisztika például kiszámította, hogy

földünk felületére naponta tízezer tonna kozmikus por hull. A világmindenség térségeit okos, matematikus tekintettel fürkésző statisztikusok nem voltak restek kiszámítani, hány lakáskulcsot kapnak naponta a szovjet állampolgárok az építőktől, vagy például, hogy hány tonna súlyú a kulcstömeg. Pedig ezek nem porszemek, hanem a boldogság kulcsai.

Igen, elvtársak, a boldogságé. De mielőtt a boldogságról beszélnénk, elmélkedjünk a boldogtalanságról.

Ha a statisztikusaink tanulmányozhatták volna a népbíróságok archívumaiban a régi és új ügyek aktáit, meggyőződtek volna róla, hogy az ügyek többsége a szűk lakásviszonyok miatt keletkezett és keletkezik. A tudomány szerint az élő anyag egyik legalapvetőbb tulajdonsága az ingerlékenység. Az ember a létezésével nem cáfolja, hanem bizonyítja ezt a tudományos tételt, mivel ő maga is a magasan szervezett anyag egyik formája.

Ám felismerve ezt a tényt, és számolva vele, az ember mint a gondolkodás képességével felruházott anyag legmagasabbrendű formája, kihasználta ezt a képességét, és felfedezte, hogy ingerlékenységének vannak hasznos, felemelő forrásai, és vannak ártalmasak, s az ártalmas ingerek fő-

forrása a legtöbb esetben a rossz lakásviszony, vagy jobban mondva a lakás nélküli létezés.

És ha azt mondjuk, hogy az utóbbi öt és fél év alatt hatvanhatmillió állampolgár, azaz a lakosság majdnem egyharmada kapott új lakáskulcsot, akkor ezt a számot igen észrevehetően érzékelték az igazságszolgáltatás dolgozói, akik tapasztalták, milyen rohamosan csökkentek a polgári perek, amelyeket azelőtt az élő anyag eme alapvető tulajdonsága, az ingerlékenység okozott.

És a szerelem, a házasság, a család? Azt gondolják, hogy az életnek ezek a kategóriái csak a szépirodalom hatására születnek, szilárdulnak meg és nemesednek?

Még maguk az irodalmárok is bizonyíthatják, milyen jótékonyan hatott rájuk e problémák tanulmányozása közben, ha lakást kaptak.

A szellemi és fizikai munka közti határ elmosódásához is éppolyan szükséges a lakás, mint a zenésznek a hangszer, vagy a futballistának a futballpálya.

Egyszóval a lakásnak nincs szüksége himnuszokra: a lakás ahhoz kell, hogy éljünk, és éppen ez adja meg egyszerű fenségét.

A párt emberséges és nagyszerű határo-

zatát az első időkben gátolták – nem a mä, hanem a tegnap emberei.

Úgy vélték, hogy az emberek egész boldogságának e gigantikus építkezései kárt okoznak a forradalom ügyének, azt gondolták, hogy a földet csak gyárkémények és emlékművek ékesítik méltóan.

Ha egy, magát mások fölé emelő egyén tetteit olyan tulajdonságok irányítják, mint durvaság, gyanakvás, kegyetlenség, akkor egyáltalán nem kell azon csodálkozni, hogy eszményképül nem valamelyik kitűnő kortársunkat választja, hanem a távoli tizenhatodik század emberét, és a művészet mestereinek a segítségével igyekszik magasztalni azokat az idegen tulajdonságokat, amelyek, véleménye szerint, az igazi államfő sajátjai.

Érthető, hogy a tegnap képviselői még a mai nap fényénél is igyekeznek megakadályozni az ipar és építkezések átszervezését, a népgazdasági tanácsok létrehozását, a szövetséges köztársaságok jogainak a kiterjesztését. Ebben az államiság és az állam egyeduralmának a megsértését látták. Mert hatalmaskodó tanítójuk nyomán, aki élete alkonyán a tizenhatodik század hírhedt államférfiát tartotta eszményképének, úgy vélték, hogy csak akkor léphetünk be majd valamikor a teljes demokráciába,

ha erősítjük az államnak és vezetőjének a hatalmát.

Ezek a figurák csak azért képzelték magukat személyiségnek, mivel személyes jó kapcsolatban voltak azzal az ismert személlyel, de jómaguk már régen nem számítottak önállóan gondolkodó személyiségnek. A tegnap emberei lévén, voltaképpen távol álltak ettől a tegnapi naptól is, mint ahogy mindig és minden időben távol állt a párttól és a néptől az, ami nem felelt meg a leninizmus szellemének, a leninizmus gyakorlatának.

Mint tudjuk, Szidor Ivanovics Ciplakov a hadseregben kapta a nevelést, a fő élettapasztalatot és a szakképzettséget. Véleménye szerint minden, ami jó, az a hadseregben található. Ott vannak a legjobb parancsnokok, a beosztottak, a legtökéletesebb rend – egyszóval minden, minden jó ott.

Arról azonban elfelejtkezett, hogy a hadseregben korántsem minden olyan kellemes, különösen, amikor az ellenség bombáz, lő, rongálja a felszerelést, pusztítja az embereket.

Úgy vélte, ha egyszer az embert nem bombázzák, nem árasztják el lövedékek-

kel, ha béke van, akkor semmiféle ellenség ellen nem kell küzdeni.

A békés munka boldogságától megmámorosodva, a bonyolult építőipari gépeket kommandírozva, Ciplakov szinte úgy érezte, hogy egy páncélos hadsereg parancsnoka, és a gyalogságnak készíti elő az utat. A gyalogságnak a brigádok munkásait tartotta, akik a házak belső szerelését végzik. Mámorában elszakadt ettől a gyalogságtól. Ezt éppen úgy nem tudta magának később megbocsátani, mint azt a hiedelmét, hogy hogy békeidőben az embereknek nincs ellenségük.

A lakóházak előregyártott épületelemekkel és modern műszaki felkészültséggel gyorsított építkezése egyáltalán nem jelentette az épületek elsietett belső kiképzését. Persze, kellemes dolog határidő előtt átadni a lakás kulcsát a leendő lakóknak, de aljasság kellemetlenségeket okozni nekik, megmérgezni boldogságukat azzal, hogy csak később fedeznek fel számtalan hiányosságot, amit a beköltözéskor a nagy sietségben észre sem vettek.

Finyikov főépítésvezető, akinek a keze alatt dolgozott Szidor Ivanovics, erős akaratú, energikus, kezdeményező és hiú ember volt. Amikor a bizottság a szomszédos építési szerelőszakaszon átvette a soron levő

kész házakat, mardosta a lelkét az irigység, lefogyott, a szeme tébolyultan ragyogott az ideges feszültségtől, talán még világított is a sötétben, mint a macskának.

Annak idején a minisztériumban működött.

Tisztségében annyira óvatos volt, és annyira rettegett, nehogy valami ostobaságot mondjon, hogy már-már ostobasággal is meggyanúsították. Pedig valójában rendkívül tehetségesen titkolta el, hogy alkalmatlan az irányító munkára.

Hosszasan és gondosan kidolgozta magának a munkában agyonhajszolt ember mozdulatait, s ezzel el is érte a kívánt hatást.

Mások ezt gondolták róla: annyira okos, még az eszét sem árulja el.

Ha nem is volt valami nagy elme, azért a magához való esze megvolt neki.

Alighogy szóba került a minisztérium várható átszervezése, Finyikov nyomban észbekapott, és elsőnek adta be nyilatkozatát, hogy szeretne részt venni a termelőmunkában. Nyomban hőssé avatták, és ezzel elsőbbségi jogot szerzett arra, hogy ne utazzon el valahova a világ végére, hanem Moszkvában maradt mint főépítésvezető.

Hogy mint az új szellem élenjáró embere, a lehető legjobban kiaknázza lehető-

ségeit, távozása előtt hevesen felszólalt egy gyűlésen, és a személyi kultusz elleni küzdelem élharcosaként lehordta a minisztert, a hajdani komszomolistát, aki még az ötéves tervek első éveiben került erre a posztra. Nemcsak amiatt bírálta élesen, hogy annak idején visszaélt Sztálinnal való ismeretségével, gyakran emlegette személyes találkozásaikat, és hivatkozott szavaira, hanem azt az időszakot is kritizálta, amikor a miniszter miniszter lett.

A biztos siker tudatában, ironikusan gúnyolta azokat az időket, amikor tobzódtak a jelszavakban. Például:

„Ha elered az orrunk vére, akkor is megcsináljuk!"

„Nincsenek nehézségek, csak gyávák vannak!"

„Egy emberként rohamozzuk meg a tőkét!"

„A tömegek lelkesedése mindent megold" – és így tovább.

Minél merészebben szónokolt Finyikov, annál jobban elkomorodtak a hallgatók.

Bár a minisztert volt miért bírálni, majdnem minden felszólaló ellentmondott Finyikovnak.

A műszaki osztály vezetője pedig, egy mérnök, aki annak idején eléggé különle-

ges körülmények között tartózkodott bizonyos távoleső helyeken, kijelentette:

– Nem engedjük meg, hogy a személyi kultusz sötét árnyát kiterjesszék népünk fényes és hősi múltjára. A nép hőstettei szentek és sérthetetlenek. Csak a személyi kultusz hívei nagyíthatják fel ilyen megengedhetetlenül, és terjeszthetik ki mindenre, mint Finyikov.

Finyikov mindig híres volt kifinomult érzékszerveiről.

Figyelmes kígyószemmel vizsgálgatva az őt kritizálókat, megpróbált visszaemlékezni, kit és mivel sértett meg annak idején. És kit hibáztathat, hogy egyáltalán akkor élt.

Tökéletesen megtanulta a kellő pillanat kihasználásának a művészetét. Ennek a pillanatnak a határain túl soha nem is terjedt az előrelátása. Úgy gondolta, hogy most például teljesen helyénvaló minden túlzás az éberség terén, hogy annál éberebben kritizálhassa azokat az időket, amikor túlzásba vitték az éberséget.

Ő maga ellensége volt mindenféle túlkapásnak, hacsak nem saját jólétéről volt szó.

Az állása is szerény, szerény az egész ember.

De ha nem kiabálja ki a szerénységét,

akkor bizony senki nem tud róla, senki nem is értékeli.

Most egy kicsit kieresztette a hangját, de kiderült, hogy nemcsak a személyi kultuszt támadta, hanem a nép egész történelmét.

Úgy vélte, hogy az élet fényesre csiszolta, most már ragyoghat mindenki előtt. Ámde a ragyogás elmaradt. No nem baj, ragyog ő még. Lehetetlen, hogy ne csillogjon valamikor.

Behatóan tanulmányozta a jól bevált, gyorsított építkezéseket. Felhasználja ezt a régi gyorsított módszert, és ragyogni fog. Mert mi az új? Az alaposan elfelejtett régi! Majd ezzel az elfelejtett módszerrel fog csillogni. De még hogy!

Gondosan készült a felszólalására.

Beszéde szövegét tanulta, s megkérdezte a feleségét:

– Szerinted, jó? Nem gesztikulálok túl sokat?

Úgy tartotta, hogy sikeres előmenetelhez elsősorban kevés, de fürge észre van szükség. A túl sok ész komplikációkat okozhat.

Másodsorban rugalmasság kell hozzá. De nem a csúszómászók rugalmassága, hanem a növényé, amely kecsesen befonja a tölgyet, és rajta élősködik.

Harmadszor pedig az a képesség, hogy

ugorni tudjon a megfelelő pillanatban, ha sikerül elfognia ezt a pillanatot.

Eközben azonban mindig pontosan tudnia kell: kinek kell alulról felfelé bókolni, kinek felülről lefelé biccenteni. Kinek meghajolni úgy, hogy az ember feje simulékonyan lehorgad, és a szeme behúzódik a homloka alá. Mindez persze technikai részletkérdés csupán. A legfontosabb a harmadik pont: az előreugrás.

Egy őszinteségi rohamában megvallotta feleségének:

– A gyakorlat vonalán nyugodt vagyok, de ha elméletről van szó, akkor bizony kínosan érzem magam: azt mondják, nincs világnézetem.

Ez csak álszerénység volt a részéről. Volt neki világnézete. Féreg világnézet. Az entomológusok aszerint, hogy miként szerzik az élelmüket, rágókra, szúrókra és nyalókra osztályozzák a rovarokat. Finyikov felette állt a rovaroknak, mert mindegyik felsorolt módszerrel meg tudta szerezni az élet javait.

Ám a legfőbbet, az ugrást még nem volt alkalma kipróbálni.

Az a kísérlete, hogy a szónoki emelvényt használja ugródeszkának, kudarcba fulladt. Még jó, hogy nagy gyakorlata volt a nyilvános önkritikákban, de most ezzel is

majdnem bakot lőtt, mikor kijelentette, hogy a személyi kultusz, mely önmagát szülte, önmaga számolta fel magát. Egyszer s mindenkorra véget ért, gyökerestül kipusztult, mivel a személy, akihez fűződött, már nem él. Most már tovább kell haladni – mondta –, és nem nézegetni se jobbra, se balra.

Tévedésének önkéntes megvallásával szintén felsült. Kiderült, hogy a személyi kultusznak vannak még maradványai, amelyek ellen küzdeni kell. Mindez elkeserítette. Pedig az orvosok, figyelembe véve Finyikov idegeit, nem tanácsolták neki az elkeseredést, mégis el kellett keserednie.

A küzdelemnek két formáját kedvelte: a szabadfogású birkózást a cirkuszban és a kötöttfogást, bent a hivatalban.

Amikor egy értekezleten egy régi munkatársa hozzá nem értéssel vádolta, egyetlen kérdést tett fel a szónoknak, azt is szelíd hangon:

– Bocsásson meg, mi is az ön szociális származása? – Amikor megkapta a választ, csak bólogatott, és sokat sejtetően szólt: – Úgy, most már mindent értek.

Mindenkinek van valamiféle szociális származása, mivel mindenkinek voltak

szülei, akik szintén származtak valahonnan.

Finyikov azonban mintha sehonnan sem származott volna. A sajtó nyilvánossága előtt hősi módon letagadta a szüleit. S ezután csupáncsak önmagától származott.

Élénk érdeklődést tanúsított munkatársai szociális származása iránt, és makacsul ragaszkodott az osztályszempontok alkalmazásához, így sok hasznos, jóllehet fáradságosan megvalósítható tervet és javaslatot hiúsított meg, abból kiindulva, hogy benyújtóiknak nem elég bizalomgerjesztő a szociális származása.

Ám Finyikov egyáltalán nem ragaszkodott a kegyetlenséghez az osztályharcban. Sőt, ő maga személy szerint, ellenezte is a kegyetlenséget. Így például, ha valamelyik munkatársa hibát követett el, ő pedig az osztályszempontok figyelembevételével analizálta a hibát, és rövid jelentést továbbított róla „illetékes helyre", miután feladta a jelentést, felkereste lakásán a szenvedő felet, és részvétéről biztosította. Nem üres kézzel látogatta meg, vett valami édességet, és átadta volt munkatársa gyermekeinek.

Jóságának és humanizmusának eme megnyilvánulásait soha senki előtt nem

titkolta, sőt szétkürtölte. Azt is hozzátette közben, hogy neki nincs kitől félnie, mert ő tiszta, akár a desztillált víz, és azt is megengedheti magának, ami másoknak egyáltalán nem ajánlatos.

Finyikov istenítette önmagát. Elmélyülten és gondosan válogatta ki a vitamindús ételeket. Lassan rágcsálta az ételt, áhítatosan, mély érzéssel, mint aki tudatában van annak, hogy az elfogyasztott falatok alkotó elemévé válnak drágalátos szervezetének.

Nem dohányzott, mert tudta, hogy az káros az ő korában. Nem ivott. Ám nagyra becsülte az alkoholt, mégpedig ama képessége miatt, hogy az okos embereket néha ostobává teszi.

Ha vendégségbe mentek, előbb fürkészve megvizsgálta hitvestársát, mint huszár a lovát szemle előtt. Így vezényelt:

– Gyűrűket le! Fülbevalót ki! Tű helyett jelvényt! Lapos sarkat.

Megvolt az a tehetsége, hogy kurtán és pontosan tudott fogalmazni. Például:

– Úgy döntöttem, hogy nem döntök. Hogy hihetnék neked, mikor még önmagamnak se hiszek mindig. Túllépni a határokat csakis a megszabott határok között lehetséges. Bizalmasan megsúgom ön-

nek, hogy itt senkiben sem bízhat. – És így tovább.

Különösen mélyenszántó gondolatokról tett tanúbizonyságot, ha valamelyik munkatársát kellett ledorongolni.

Lelkesen és szelíden társalgott a kritika leendő tárgyával, jóindulatúan készítette elő a bírálat procedúrájára.

– Értsd meg – magyarázta az idegesen szenvedő félnek –, nem kell félned. Vizsgáld meg magadat objektíven. Helyes dolog negatív példákon nevelni a tömegeket? Helyes dolog. Nem vagy te rossz ember, vannak jó tulajdonságaid. De hát ki fogja nézni az embert? Elvi kérdést csinálnak belőle. A tényekről lesz szó. Kellenek nekünk ilyen tények? Nem, nem kellenek. Kell ellenük harcolnunk? Igen, kell. Hogyan harcoljunk ellene, ha ezt a tényt nem tiszta megjelenési formájában mint tényt vizsgáljuk, hanem bonyolítjuk olyan részletekkel, amelyek a te személyedre vonatkoznak? Megnehezíti ez a bírálatot? Megnehezíti. Így hát légy öntudatos. Segíts a kollektívának, hogy tüzes vassal bélyegezze meg a konkrét hibádat. Hiszen egyáltalán nem téged mint embert fogunk megbírálni, hanem mint egy konkrét hiba hordozóját. Ez a hiba egy olyan tény, amelyet általánosítani kell a jelenség fokáig, és rá

kell irányítani a tömegek haragját. Tehát személyes érdekeidről le kell mondanod a közösség érdekében. A kollektíva iránti tiszteletből köteles vagy magadra zúdítani a gyűlöletet. Tanuljunk a negatív példákból, hogy előrehaladhassunk a gyűlölettől lelkesülten! Ezt nem én találtam ki, hanem... – És Finyikov felfelé intett szemével.

– Figyelj rám, Finyikov – siránkozott a barátja –, hiszen te ismersz, jó szakember vagyok.

– Úgy van – mondta Finyikov mély meggyőződéssel –, sőt, azt is hozzátehetem: kezdeményező vagy. De most mint bírálat tárgyára van rád szükségünk. A társadalom szemében most különösen értékes vagy mint hibád megbírálásának a tárgya.

– De hát nem egy éve élek itt köztetek! Ismeri mindenki az életemet, akár a tenyerét.

– Megengedhetetlen az emberek egyéni dolgaiban vájkálni – háborodott fel Finyikov. – Helytelen útra taszítasz bennünket. A magánéleted, az a te belső ügyed, senkinek sincs joga piszkálni. Egészen más dolog a hivatali életed. Teljes analízisnek kell alávetned magadat. Hibáztál? Hibáztál. Tanulságos a hibád? Tanulságos. Általá-

nosítani lehet? Igen. Tanulhatnak belőle a tömegek mint rossz példából? Tanulhatnak. Akkor miről van szó? Nem kell izgulnod. A hibák szükségesek a közéletben: serkentően hatnak. Minden nyugodtan, normálisan folyik, egyszer csak puff neki! És akkor megindul minden! Az aktivitás görbéje elérhetetlen magasságokba fut fel, és veled mi lesz? Általánosítanak. A konkrét hibát elkeresztelik a nevedről, és máris ellenséggé vált. Eltelik egy év, két év, és te magad is hidegvérűen fogsz küzdeni ez ellen a jelenség ellen, valahol a világ végén, és már azt is elfelejted, hogy te voltál a forrása. Mert a te hibád már nem is a tiéd, hanem szinte történelmi jelentőségű, mint holmi negatív tömegmozgalom vagy betegség, amelyet a te segítségeddel fedeztek fel és rólad neveztek el.

– Mégis szeretnék beszélni teljes őszinteséggel a hibám okáról – hajtogatja makacsul a munkatárs. – Hadd tudja meg a kollektíva az okokat, hadd tudja, mint kell ellene harcolni.

– Nem ajánlom – figyelmeztette fenyegetően Finyikov.

– Miért?

– Ezzel csak elkened, elködösíted a hibádat. El kell ismerned a hibádat...

– De hiszen elismerem! – kiáltott fel készségesen a munkatárs.

– Ez nem elég, a vallomást kellő magaslatra kell emelned, valósággal marcangolnod kell magadat a kritikával. Akkor nem bántanak, mert te magad is megtettél mindent, sőt, talán majd meg is bírálnak érte. Megmagyarázzák, hogy eltúloztad a hibádat, és ezzel hibát követtél el. – Ironikusan hozzáfűzte: – Hiszen tudod, a mi kollektívánk is emberekből áll. S mint minden ember, szívesen sajnálkoznak.

– Nem, én erre képtelen vagyok, ez lelkiismeretlenség – sóhajtott fel a munkatárs.

– No, akkor eredj a pokolba – jelentette ki dühösen Finyikov. – Majd eszedbe jutok még, amikor jelenség leszel, de akkor már késő.

– Tudod, Finyikov – szólt a munkatárs elgondolkodva –, ha tudományosan fejezném ki magam, azt mondanám rólad, hogy: szemét.

– Négyszemközt nem reagálok a sértegetésre – válaszolta büszkén Finyikov.

Szívóssága és rugalmassága ellenére soha nem sikerült magasabb pozícióba kapaszkodnia.

Bár egész életében óvatos volt, olyan fájdalmas és irigy gerjedelemmel kívánta a személyes jólétet, hogy valóban titáni

szenvedéseket viselt el. Szomorú és mohó arckifejezéssel rágta a körmeit, s bánkódva bölcselkedett afelett, hogy mennyi lelkierőt pazarol arra, hogy elfojtsa a túlzott személyes jólét tikkasztó szomjazását, egyre attól rettegve, nehogy véletlenül előtörjön ez a szomjúság. Mert akkor őbelőle is „ügyet" csinálnak. „Nem, ez nem volna jó, ha belőlem is ügyet csinálnának" – kiáltott fel panaszosan, de csak gondolatban, s mintha valaki előtt mentegetőzne, megmagyarázta szavait: „Hiszen ha segítettem is egykét barátomból ügyet csinálni, egyáltalán nem személyes gyűlölségből tettem, ellenkezőleg, némelyik nagyon rendes ember volt, én csupán tanácsokat adtam nekik..."

Néha egy szörnyű gondolat kerülgette. Mi lesz akkor, ha nemcsak a kort igyekszik becsapni, amelyben él, hanem önmagát is rászedi? Mindig tökfilkónak vélte azokat, akik többet nyújtanak a társadalomnak, mint amennyit kapnak tőle. És hátha... ő is ilyen tökfilkó? Mindig csak a mának élt, csakis a nap ajándékára számított. Ügyesen megtanult kitérni minden elől. Olyan jól megtanult, hogy az emberek is kitértek előle. És az a barátja, akinek azt tanácsolta, hogy önként vállalja a rossz példa szerepét – de aki mégsem lett ily

módon „jelenséggé", mivel nyugodtan, férfiasan és értelmesen feltárta a kollektívának, miként követte el a hibát –, amikor összetalálkozott Finyikovval, csupán egyetlen szót mondott neki:

– Hólyag!

Finyikov otthon bezárkózott, tükröt tett az asztalra, és hosszasan, fürkészve kémlelte makacsul és kutatóan bámuló arcát. Semmi csúnya, visszataszító, ocsmány vonást nem fedezett fel rajta. „Nos – döntötte el –, ilyen arccal igazán lehet élni." Megnyálazta az ujját, szétsimította a szemöldökét, és udvariasan mosolygott. „A mosolyom is tökéletesen korrekt, tartózkodó. És ha emígy mosolyognék? Az elragadtatás is szinte élethű. Csakhogy milyen alkalomkor használhatom? Ez itt a kérdés."

Ám Finyikovnak ez életben nem nyílt rá alkalma, hogy csodálkozzék vagy elragadtatva mosolyogjon. Nem is érzett ő soha ilyesmit sem emberek, sem tárgyak iránt.

Mintha számtalan ember élt volna benne, és ő maga sem tudta, hogy melyik lesz majd a sok közül holnap vagy holnapután, sőt még egyetlen napon is hol ilyen, hol olyan volt, de sohasem önmaga: ez fe-

lülmúlta az erejét, elérhetetlen, de teljesen felesleges is volt számára.

Éppen ezért nem lehetett rajtakapni. Itt van, azt hiszi az ember, hogy átlát rajta, nézi, és máris egészen más Finyikov áll előtte. Még fel sem sikerült fogni, hogy milyen ez a másik Finyikov, amikor már felöltötte a harmadik alakját.

Egyedül e bámulatos képességének köszönhette, hogy fenn maradhatott. És fenn is maradt. De ő nemcsak létezni, hanem érvényesülni is akart.

A nagy méretekben folyó, ipari jellegű, tömeges lakásépítkezéssel sem értett egyet.

– Mire jó ez, hogy csak úgy, minden további nélkül lakást adnak az embereknek, egyszerűen azért, mert szükségük van rá? A lakást ki kell érdemelni! Annak idején csak azokat jutalmazták meg lakással, akik különösen kitűntek. Mit csinál a mostani kormányzat? Túlzásba esik. Öt év alatt hatvanhatmillió új lakás. Pedig csak a legérdemesebbeket kellett volna új lakáshoz juttatni. Öt év alatt a lakosságnak majdnem egyharmada új lakásba költözött. Olyan népvándorlást csinálnak, amihez fogható még nem volt a világtörténelemben. De hiszen ez nem is kerül bele a történelembe.

Általában hogyan tanulmányozzák a történelmet? Az építészet egyedülálló, hatalmas emlékművei nyomán, a paloták, templomok, emlékművek, diadalívek és piramisok alapján. De ez a sok millió négyzetméter lakóterület csupán lakás. Semmiféle emlékmű nem kerekedik belőlük, nem készülhet el belőlük a kor emlékműve.

Milyen lesz a mi korunk? Hogyan is nevezhetjük, ha csak a tömegek életét igyekszik megjavítani, tömegmódszerrel, s nem gondoskodik saját magáról, hogy önmagát megörökítse az évszázadok óta honos módszerek szerint?

Az építészet emlékei szemléletes propagandaeszközök. De a lakások mit propagálhatnak önmagukban? A leghétköznapibb emberek élnek bennük, és örvendeznek persze az új lakásnak, és természetesen el is mondják, mennyire örülnek.

Ám az öröm nem a propaganda fegyvere. Csupán egyszerű érzés, és nem is valami fenséges dolog váltotta ki, amitől tulajdon gyarlóságunk tudatában reszketni lehet, hanem egy egészen közönséges lakás. Így aztán egyszer s mindenkorra le lehet szoktatni az embert a reszketésről.

Ha pedig az emberek végképp leszoknak a reszketésről, mindenki azt fogja képzelni magáról, hogy személyiség.

A személyi kultuszt megsemmisítették, ám kiderül, hogy helyébe sok millió nem reszkető személyiség lép, s ha már osztálykülönbségek sincsenek, elmosódtak, akkor hogyan lehet ezeket a személyeket szortírozni, hol vannak a mutatók, amelyek szerint azonosítani lehet őket, ha minden személy csak személyiség, és nem osztályának a képviselője?

És bármilyen elszomorítóak is Finyikov elmélkedései, személy szerint nem veszítette el a kedvét és azt a reményét, hogy a személyi kultuszban nem volt minden ártalmas, hanem valami hasznos is akadt, legalábbis azoknak a személyeknek a személyes hasznát illetően, akik csakis saját személyük részére áhítozták a sikereket.

Nem szerette az efféle durva szavakat, mint például: képmutató szemfényvesztés. Mire valók ezek a csúnya és nem is tudományos meghatározások, amikor van olyan terminus is, hogy ugrás?

A gondosan tanulmányozott múltbeli tapasztalatok alapján úgy döntött, hogy személyes ugrását új történelmi körülmények között hajtja végre.

Alaposan és részletesen kidolgozta a technikáját is.

A nagypaneles épületelemeket ipari módszerrel gyártották, és különféle műsza-

ki szereléssel állították össze őket, mindkét folyamatot gyorsított módszerekkel végezték. Ám a belső szerelésekkel, az egészségügyi berendezések felállításával, a víz és villany bekapcsolásával mindig sok baj van.

Finyikov így elmélkedett: „Kinek adom át a házakat? A lakóknak? Nem, a bizottságnak. Tehát ki a fontos? A bizottság. Kinek kell a kedvében járni? A bizottságnak. Ha a bizottság átveszi a házat, ki felel érte? A bizottság. Tehát csak a bizottságnak kell dolgozni.

Ki a fő a bizottságban? Az elnök. Így hát az ő személyére kell irányt venni."

Ciplakov az összeszerelési munkálatokat vezette, tehát csak az épületek dobozát készítette el. Ettől a sikeres munkától is el volt ragadtatva, mintegy jóságos óriásnak érezte önmagát, aki a daruk vaskezével mesebeli gyorsasággal ajándékoz lakást az embereknek.

Mintha a kommunizmus emberóriása jött volna el közéjük, és hipp-hopp, egy hét alatt egy ház, másik hét alatt újabb ház

Igaz, ezek még nem voltak házak, csak a házak dobozai. Ám Ciplakov fantáziája máris kész háznak mutatta mindet. Már azt is elképzelte, mint laknak benne az

emberek, ismeretlenek és ismerősök, s köztük látta egykori bajtársait is. Eszébe jutottak a hősi halottak, akiknek a feleségét és gyerekeit fényképről ismerte. Látta, mint költöznek be az özvegyek és a gyerekek az új házakba. Az asszonyok ebédet főznek a gáztűzhelyen, a gyerkőcök a fürdőkádban pancsolnak, vagy a zuhany nikkel napraforgója alatt állnak, és áttetsző meleg vízpermet hull rájuk, csillog a parkett, világít a fal, és a csillogóan tiszta és világos lakások, mint valami csodálatos lámpák, ragyogják be az életet.

A technikusok, darukezelők és szerelők között sok hajdani frontkatona akadt, Ciplakov nyomban megtalálta velük a közös nyelvet.

Azt mondta:

– Nos, fiúk, minthogy nem haltunk meg, élünk, most nemcsak magunkért dolgozunk, hanem a csatában elesett bajtársaink helyett is, mert ha ők nem halnak hősi halált, akkor mi maradunk ott. Tehát igazolnunk kell előttük a létezésünket.

Valóban: Ciplakov szerelői voltak a legjobbak az egész építkezésen.

Finyikov személyesen irányította a belső szerelési munkálatokat. Gondosan kiválogatta a tapasztalt mestereket, egy brigádba tömörítette, és a tervrajzon kereszttel

megjelölt épülettömbökhöz küldte őket. Kijelentette, hogy egyetlen dolgot követel tőlük: jó minőséget. Még az se baj, ha nem boldogulnak a normákkal, majd nem normában kapják a fizetést.

A fiatalokból és tapasztalatlanokból külön brigádokat szervezett, és azt mondta nekik:

– Maguk még tejfelesszájúak, tapasztalatlanok, jó minőséget nem várhatunk maguktól. Nyomják meg a munkát, teljesítsenek minél több százalékot, amivel nem készülnek el, majd az öregekre bízzuk, ők befejezik, újrafestik, újraszerelik, úgyhogy maguk ne is vesztegessék az időt. Vegyék úgy, hogy maguk csak az előmunkálatokat végzik el.

Pontosan tudta, hol, kihez, hogyan kell közelférkőzni. Egy öreg mester például silány munkájukért siránkozva korholta a fiatal vakoló munkásokat. Finyikov megtámadta az öreget.

Az ifjúsági brigád jelenlétében nekirontott:

– Te csak ne akard átharapni a munkások torkát. Elmúltak már azok az idők, te meg úgy viselkedsz, mint a személyi kultusz maradványa, parancsolgatsz. Én, mindig csak én. Elvtársam, le kell szokni erről a folytonos énről. Az ellenőrzés tár-

sadalmi módszerét ne váltsd fel a tulajdon személyeddel.

Finyikov mindenképpen hangsúlyozta a fiatalság előtt, hogy nem is a vezetőjük, hanem mintegy a barátjuk. Sietős igyekvéssel előre köszönt nekik, nyújtotta a kezét, mosolygott, a szemükbe nézett. Ha panaszkodtak, hogy valami nem az elképzelésük szerint alakul, jóságos hangon tréfálkozott:

– Kishitű vagy. Magadnak higgy, kapcsolj csak rá, nem a főnökségnek dolgozol, ennek már vége. A fal, az fal, és nem festmény, nincs azon mit gyönyörködni. A négyzetméter felől kell a dolgot megközelíteni. Nyomd csak azt a tervet.

Nagylelkűen engedélyezett egy-egy új szerszámot, sőt meg se kérdezte attól, aki elvesztette vagy elrontotta, hogy miként történt az egész.

Ám mikor elvesztette az öngyújtóját, majdnem az egész brigádot mozgósította, hogy keressék meg.

Amikor az egyik fiatal munkás nem volt hajlandó felvenni a pénzt a norma túlteljesítéséért, mert észrevette, hogy a munkát nem jól végezték el, és majd valakinek még dolgoznia kell rajta, Finyikov magához hívatta és megkérdezte:

– Mi az, te a szovjethatalom ellen ágálsz? Mi az irányzat ma? Az életszínvonal eme-

lése. Engem ez a direktíva vezérel, aláírtam a kiutalásodat, végrehajtottam a rendelkezést, emelem az életszínvonaladat. Te meg demagógiát folytatsz. Újra akarod csinálni a munkádat? Kérlek, én nem ellenzem, de vedd tudomásul, hogy saját presztizsed miatt ott fogsz piszmogni abban a szobában, azok, akik epekedve várják a lakást, miattad lesznek kénytelenek tovább epekedni. Egyetlen lakás miatt az egész tömb üresen áll majd. Nem gondolsz te, barátom, az emberekre, csak magaddal törődsz. Önzés ez, győzd hát le ezt a hibádat. Most mindenki legyőzi a saját hibáit.

Bár a terv szerint júniusra kellett volna átadni a lakásokat, Finyikov kijelentette, hogy már május elsejére elkészülnek, s a lakók már a lakásszentelőt is megtarthatják a munkások nemzetközi ünnepén.

De bármennyire is sürgette, az átadásra nem készültek el. Sem a víz-, sem a gázvezeték, sem a szennyvízcsatorna nem volt bekapcsolva, és az elektromos kábelek is hiányoztak.

Finyikov azonban talált megoldást. A kereszttel megjelölt háztömbökben a konyhákban gázpalackokat állíttatott fel, a mellékhelyiségek víztartályaiba egy-egy veder vizet öntetett, úgymond, a folyadékszintet

szabályozó úszó ellenőrzésére, szabályoznak-e vagy sem. A szerelőknek megparancsolta, hogy a szomszédos utcákból „lopjanak" áramot. Így aztán felkészült az átvevő bizottság fogadására.

A bizottság elnökével pedig már jó ideje összebarátkozott. Kijelentette neki: helytelen az az eljárás, hogy a bizottság minden előkészítés nélkül toppan be s veszi át a házat, és ezért az elnököt szinte naponta végigvezette az építkezésen. Megtanácskozta vele, milyen színűre mázolják a falakat. Engedélyt kért, hogy magasabbra szereltesse a konnektorokat, nehogy a gyerekeket pajkoskodás közben megüsse az áram: olyan magasra kell helyezni a konnektorokat, hogy a gyerekek ne érhessék el.

Megvitatta azt is, mit szereljenek fel inkább az ajtókra: kampót vagy reteszt. Amikor az elnök azt mondta, hogy ezek apróságok, Finyikov felháborodott, és azt felelte, hogy az ilyen apróságok is elronthatják az emberek kedvét, és erre is gondolni kell.

Amikor a bizottság megérkezett, Finyikov azt ajánlotta, hogy először szúrópróbaszerűen vizsgáljanak meg minden részletet a lakásokban, majd menjenek végig az egész házon, annál is inkább, minthogy az elnök legalább százszor járt itt az épít-

kezésen, s mindent részletesen tanulmányozott építés közben.

Végigvezette a bizottságot a kereszttel megjelölt tömbökön és lakásokon, ahová annak idején a tapasztalt mestereket állította.

Szolgálatkészen maga csavargatta a kapcsolókat, gyújtotta meg a gáztűzhelyeket és rántotta meg a láncon csüngő porcelánfogókat, s a víztartályok engedelmesen alábocsátották a beletöltött vedernyi vizeket.

A bizottság tagjai gondosan átvizsgálták a lakásokat, és mindent jóváhagytak. Finyikovot azonban ez nem derítette jókedvre. Sőt elkeserítette. Még szemére is vetette a bizottság tagjainak igénytelenségüket. Rámutatott a falon egy kis domborodásra, amelyet a bizottság nem vett észre, és fejét ingatva megjegyezte:

– Nem, így nem szabad átvenni, ez nem stílus, ez félmunka, ilyen dimbes-dombossan nem szabad átadni, ez nyilvánvaló selejt.

Majdnem minden lakásban felfedezett ilyesfajta selejteket, és igen hosszasan és hevesen vitázott a bizottsággal, amely bizonygatta, hogy ezek semmiségek, Finyikov pedig határozottan erősítette, hogy egyáltalán nem semmiségek.

Egyszóval, május elseje előtt a bizottság tagjai befejezték szemléjüket, s teljesen kimerítette őket Finyikov fent említett akadékoskodása.

Amikor Finyikov nyögései és sóhajtozásai után mindkét fél aláírta az átadási és átvételi okmányokat, Finyikov váratlanul a szívéhez kapott, és kijelentette, hogy bár a végkimerülésig is dolgozott azért, hogy május elsejei örömet szerezhessen az embereknek, most mégis izgatott a selejtek miatt, amelyekre felhívta a figyelmet, és kihúzza aláírását az okmányról.

Megpróbálták lebeszélni. Sokáig kérlelték, s amikor Finyikov már úgy érezte, hogy a bizottság türelme elfogyott, nyájasan, mosolyogva azt ajánlotta:

– Tudják, mit? Legyenek a bíráink maguk a tömegek – a lakók. Engedélyezzék nekem, hogy a beköltözéskor aláírassuk velük a nyilatkozatot, miszerint nem kifogásolják a minőségi hibákat, amelyeket előzően én magam is megmutatok nekik. Ítélje meg a tömeg: kinek van igaza, nekem vagy önöknek.

A bizottság beleegyezett.

És amikor délután az új házak udvarait benépesítették az új lakók (teherautókon hozták a bútorokat), az örvendező és szívélyes Finyikov fogadta őket, s felkísérte a

lakásba a beutaló felmutatóját, és megkérte őket, írjanak alá egy stencilen sokszorosított nyomtatványt, miszerint az illető elvtárs semmiféle követeléssel nem lép fel.

– Ha nem tartjuk be ezt a formaságot – magyarázta mosolyogva Finyikov –, akkor csak az ünnepek után lehet beköltözni, kérem, ne haragudjanak. Majd együtt vizsgáljuk meg a legalaposabban, mi van kész, és mi hiányzik az apróságok közül.

Az új lakástulajdonos futó pillantással körülnézett, és habozott. Mitévő legyen? Lent várnak a holmik, a család, holnap ünnep – és aláírta.

Azután azonban az történt, hogy a lakók elhatározták, május elsejére meghívják a ház építőit. A meghívást Finyikov is elfogadta, annál is inkább, mivel a filmhíradósok azt mondták, hogy ez igazi filmtéma. Az idő előtti építkezés hőse és vezetője az új lakóknál ünnepli a május elsejét.

Hát ki mondana le egy ilyen filmtémáról?

Május elsején az építők szétszéledtek a kitakarított új lakásokba. Ciplakovot is meghívta egy fronton elesett katona családja.

Persze, Ciplakovnak nem kellett volna úgy dühbe gurulnia, még ha őszinte ember is, és másnak sem kellett volna heveskednie.

Iddogáltak volna, és másnap tisztáztak volna mindent. Így pedig – először az egyik lakásba cipelték be a fiatal építőket, hogy vallják be bűneiket, majd a másik lakásba, és tapasztalt mesterek az ünnepi asztalnál voltak kénytelenek magyarázgatni, miért hagyták a sors kényére-kedvére a fiatalokat, miért vannak ilyen selejtek azokban a lakásokban, amelyeket Finyikov nem jelölt meg kereszttel.

Finyikovra is sor került. Ki tudja, hányadszor mosolygott már, az arca már szinte fájt, és a filmfelvevő előtt éppen azt játszotta el, hogy a szalaggal átkötött kulcsot átadja az új lakónak. A felvételt félbe kellett szakítani.

Amikor Ciplakov azt mondta Finyikovnak: „Ide figyelj, te lepratelep..." – Finyikov rettenetesen megijedt. Azt felelte: „Te csak ne tegezz. – Meg is magyarázta a hallgatóságnak: – Alkoholos mámor állapotában levő személlyel méltóságon alulinak tartom a társalgást. Majd máshol beszélek vele."

Ennek is eljött az ideje.

Finyikov később így adta elő hitvestársának az ügyet:

– Mit csináljak, ha nem akarják az előreugrásokat, hát akkor nem kell. Most azt, aki mások feje felett ugrik előre, nem tart-

ják embernek. De itt van a bizottságtól az elismervény, hogy szétosztottam a lakásokat. Ez bizonyíték! Ki ellen? Mindnyájuk ellen!

A nyugdíjat azért majd csak kiverekedi magának. Most már más idők járnak. Most humanizmus van.

– És én nem engedem, hogy vétsenek a humanizmus ellen – vigasztalta a feleségét. – Most már más idők járnak.

Szidor Ivanovics Ciplakovot rettenetesen gyötörte az ügy.

Hogy történhetett?! A szerelők kommunista munkabrigádban dolgoznak.

Emberei megérdemlik ezt a rangot, jó emberek, élenjáró jó munkások, s ő a vezetőjük.

Ők nyerték el a kerület vörös vándorzászlaját, előrerohantak, nem néztek körül.

Miért nem néztek körül? Ki engedte meg ezt nekik?

Vajon amikor az egység menetel, a parancsnoknak csak előre kell rohannia a zászlóval? Nem, a parancsnoknak ott kell lennie, ahol a menet végén botladoznak a lemaradók, akiknek a kapca feltörte a lábát, mert még nem tanulták meg a katonamesterséget, vagy egészen egyszerűen még nem szoktak bele az erőltetett menetbe.

A fronton miért tartózkodott mindig a

gyengébb alegységnél, miért nem a legjobbaknál forgolódott?

Még kiderül, hogy majd megbolondult az örömtől, annyira lelkesedett a jobb életért, és csak hasznot húzott belőle, de ő maga nem járult hozzá, hogy ez az öröm általános legyen.

Beült a legjobb brigádba, élvezte, hogy ők a legjobbak, elfogadta a méltóságot, megmámorosodott tőle. Úgy látszik, nem érdekelte, mi történik a háta megett.

Ljuszja a lehető legjobban ismerte Ciplakovot, senki más nem ismerte így, és nem is ismerhette.

Szidornak az volt a legszebb tulajdonsága, hogy nem tudott, nem akart sohasem színészkedni sem önmaga, sem mások előtt.

Nem jámborságból, hanem az emberek iránti tiszteletből.

Arckifejezése még a csaták hevében is éppoly gondterhelt maradt, mint a harc előtt, amikor a katonákkal beszélgetett, és ellenőrizte a felszerelést. Ugyanez a gondterhelt arckifejezés terült el az arcán akkor is, mikor a csatában parancsnokolt. Halkan, de határozottan mondta:

– Még egy géppuskát át kéne dobni a balszárnyra.

Ha a katonák előrerontottak, ő nem ordítozott fenegyerek módra nekikeseredve:

„Utánam! Előre! Rohamra!" – egyszerű emberi hangon szólt: „No, elég volt a piszmogásból, rontsunk csak nekik!"

Megfontoltan szaladt, nehogy kifulladjon a leghevesebb közelharc előtt.

Ha golyó vagy szilánk érte, arca sértődött, haragos lett. Undorodva nézegette a sebet, és megtanácskozta a dolgot Ljuszjával:

– Mit gondolsz, hosszú időre kidőltem? – Mint tapasztalt katona hozzátette: – Egy óra múlva jön a fájdalom, most nincs semmi baj, megvagyok. – És reménykedően mosolygott.

A háború nem keményítette meg a szívét, sőt ellágyította. Lelkesen magyarázta:

– Nézd csak, micsoda ragyogó embereink vannak! A háború nem emberséges dolog, az ütközet előtt, a halál előtt mégis micsoda remek és jóságos leveleket írnak haza.

Az ütközet után bejárta a csatateret, megállt elesett bajtársa mellett, és kínzóan, nyomasztóan töprengett, mennyire hibás a halálában, talán felülkerekedett benne a gyávaság, amit ő, Ciplakov nem vett észre, vagy ügyetlenül használta ki a terepet – ez is Ciplakov hibája –, vagy nem támogatták időben tűzzel – ez is a parancsnok figyelmetlensége.

SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR 1904

Tiszti és emberi lelkiismerete kínozta.

Éjszaka a földfedezékben, a tábori mécses fényénél így beszélt izgatottan Ljuszjához:

– Nem helyes dolog ez! Micsoda bánat a háború. Én meg milyen boldog vagyok veled, szinte restellem ...

Ljuszja átölelte, s mohón suttogta:

– Ha most egy telitalálatot kapnánk, akkor sem éreznék rajtad kívül semmi mást.

Szidor szégyenlősen vallotta be:

– Magam sem hittem, hogy ez ilyen fontos az embernek. Mintha volnék is, meg nem is, mert csak te vagy, de te is én vagyok.

Ljuszját elfogta a kellemes női hiúság, és úgy érezte magát, mint valami varázsos tündér. Szidort pedig varázslónak képzelte, aki női büszkeséget ébresztett benne.

Amikor Szidor fáradtan, bizalommal telve elaludt, Ljuszjában hirtelen feltámadt az anyai érzés: a férfi gyengének, védtelennek látszott, és Ljuszja sírt, s ki tudja, miért, sajnálta Szidort, aki bár szerette, de félt ettől a szerelemtől, mintha nem érdemelné meg, és szigorúan büntette magát ezért, igyekezett elhitetni magával, hogy ez nem is szerelem, hanem csak egyszerűen holmi véletlen, nehogy ragasz-

kodjon az asszonyhoz, mert úgy, ha történne valami, nehezebb lenne meghalni.

Amikor Ljuszja otthagyta a kórházat, már az első nap észrevette, hogy Szidor Ivanovics kancsít.

– Hát ez meg mi? – kérdezte részvevően Ljuszja. – A sebesüléstől?

– Ó, dehogy – esett zavarba Ciplakov, és panaszosan folytatta: – Nem unod majd egész életedben az orromat bámulni, hiszen olyan nagy űrméretű?

Amikor Ljuszja először vett fel egy kartonruhát, Szidor Ivanovics elkeseredetten kiáltott fel:

– No tessék! Mindjárt gondoltam.

Ljuszja ijedten tudakolta:

– Nem áll jól?

– Dehogynem, tündérszép vagy – felelte csüggedten Szidor Ivanovics. – Az egyenruhádban álcáztad magad, most meg mindenki láthat.

– Mi az, elment az eszed? Hiszen a legegyszerűbbet választottam!

Szidor Ivanovics a háború elején lépett be a pártba, Ljuszja meg a végén. Nyilván a régibb párttagság jogán Szidor Ivanovics szigorúan rászólt:

– Értsd már meg! Kommunista vagy!

– De nő is vagyok! – kiáltott fel Ljuszja.

– Ez nekem nem számít – mondta pana-

szosan Szidor Ivanovics. – Te mint kommunista köteles vagy morálisan is sokra tartani magadat.

Mint minden nő, Ljuszja is részletes magyarázatot követelt a férjétől, hogy miért is szereti.

Szidor Ivanovics arca egyszeriben tétova lett.

– Na tessék! Hiszen egyszer már mindent részletesen elmagyaráztam.

– De mikor én annyira szeretem hallani, hogy én vagyok a legjobb feleség – makacskodott Ljuszja.

– Vajon valóban te vagy a legjobb feleség? – csodálkozott a férfi.

– Hát nem?

– Számomra csak te létezel, kivel is hasonlíthatnálak össze? – gügyögte Szidor Ivanovics.

– Nagyon unalmasan beszélsz te, Szidor – mondta szemrehányóan az asszony. – Kérlek, találj ki valami érdekeset...

Szidor Ivanovics némán, töprengve sétált fel és alá a szobában, majd váratlanul megszólalt:

– Ha akarod, felveszem a nevedet...

Álmodozva mondta egyszer a feleségének:

– Mindketten párttagok vagyunk, mit

kellene tennünk, hogy minden legkisebb cselekedetünk jóra vezessen?

– Te csak szeress még jobban, ez legyen a célod – tanácsolta mérvadóan Ljuszja.

Ha felkereste őt az építkezésen, Szidor Ivanovics bármennyire el volt foglalva, előbb gondosan leseperte a port a csizmájáról, begombolta inggallérját, és csak ezután sietett oda feleségéhez, és olyan boldog elragadtatással mosolygott rá, mintha hosszú távollét után most látná először.

És az, hogy Ciplakov milyen leplezetlenül és szégyenkezés nélkül, mindenki szeme láttára örült, amikor Ljuszját meglátta, minden szónál jobban bizonyította az asszony számára férje nagy szerelmét.

Szidor így szólt Ljuszjához:

– Szerintem az ember elégedett, ha szétnéz az építkezésünk helyén. Mert mi volt itt azelőtt? Pusztaság, gaz, lakatlan környék. És most? Háztömbök, utcák, lakók. Olyan szép ez!

Meggyőzően folytatta:

– Szépség! Szépre törekszünk mi az emberben, a munkában, a gondolatainkban...

Aznap éjjel, a selejtek felfedezése után, Szidor hazavánszorgott, Ljuszja azt hitte, hogy valami szörnyű szerencsétlenség tör-

tént az építkezésen: ledőlt az emelődaru, vagy összeomlottak a falak.

A férfi egész testében remegett, lélegzete el-elakadt, az arca rángatózott, a csapból itta a vizet, és fogát beleverte a csapba. A szeme szinte fennakadt, mint valami halottnak.

Ljuszja szótlanul és erélyesen levetkőztette, ágyba fektette, saját testével melengette, az arcát simogatta, és semmiről sem faggatta, csak gyengéden és gondterhelten ismételgette:

– Semmi sem számít, nekem te jó vagy, te vagy a legjobb.

Aztán Ciplakovon kitört a düh. Felpattant, ordítozott, száguldozott a szobában.

Ám Ljuszja amikor megtudta a dühöngés okát, megharagudott.

– Mit képzeltél? Hogy az élet édes, mint a kompót? Nem nagyon nyugtalankodtál eddig, vártad, hogy az orrod elé tegyék az irányzékkeretet. Itt vagyok, kedves ellenség, parancsoljon! A távolság ennyi meg ennyi. Tűz! De azért jó dolog, hogy ennyire rosszkedvű lettél, hogy így dühöngsz. Ez a legkomiszabb lopás – a munkátok lelkét ellopni... Finyikov pedig ezt lopta el a legalávalóbb módon.

Jó lenne, ha minél tűrhetetlenebbé, minél elviselhetetlenebbé válna a helyzete...

Szidor Ivanovics nem tudott megbocsátani önmagának.

Kínozta a lelkiismeret, hogy vétett az emberek ellen, akik meghívták a lakásszentelőre az építőket.

Ette a kenyerüket, itta a borukat, elfogadta hálálkodásukat, és most kiderül, ő is részes abban, hogy ezeket a tiszta szívű és benne bízó embereket becsapták.

Volt-e joga hozzá, hogy az asztalukhoz üljön, ilyen munka után?

Az emberek munkájukkal építik a kommunizmust.

A munkájukkal!

A párt, mint valami hatalmas építésvezető, megtanítja az embereket kommunisták módjára dolgozni.

Kommunistának lenni most annyi, mint kommunista módon dolgozni, és mindannak, amit az ember csinál, meg kell felelnie a kommunizmus legmagasabb normáinak.

Róla, Szidor Ivanovics Ciplakovról pedig kiderül, hogy nem áll ezen a magaslaton. Mint valami feudális nagyúr betelepedett ebbe az élenjáró brigádba, és csak élvezte a jól összehangolt munka szépségét. Nem vette észre, hogy mellette ki-

ölték a fiatal munkásokból a legszentebb, legfontosabb érzést – a munka örömét és büszkeségét.

Szidor Ivanovics boldog volt, ha arra gondolt, hogy boldoggá tesz másokat, és boldogtalan lett, amikor rádöbbent, hogy hibája révén maga is megfosztotta ezeket az embereket a teljes örömtől.

Bár nem ismerte Marx Károly szavait arról, hogy „a tapasztalat szerint az a legboldogabb, aki a legtöbb embert teszi boldoggá . . .", a maga élettapasztalata alapján csak megerősíthette ezt a tételt, mert most a világ legboldogtalanabb emberének tartotta magát.

Amikor a városban sétált, az új házak ablakai előtt szinte nyögött szégyenében.

Az utászok még a csupán harcra és az élő erők megvédésére szolgáló védelmi erődöket is igyekeztek úgy építeni, hogy alkalmas legyen a katonaéletre meg a tűzharcra is. Saját ötletük alapján magas padkákat és géppuskafészkeket eszkábáltak össze, hogy a géppuskás kellemesen ülve pihenjen, ne állva. A falmélyedésekben polcokat készítettek a gránátoknak, farácsot tettek a lövészárkok aljára, és örültek, ha a mellvéden, a gyeptéglán megmaradt a kamilla virága.

A jó és elmélyedt munka nemcsak azo-

kat teszi boldoggá, akik élvezik a munka gyümölcsét, hanem azokat is, akik jól és lelkesen dolgoznak.

Az ember számára legszentebb dolog a munka. Mert a munkában fejezi ki magát a legtökéletesebben. A munka szépségében és örökkévalóságában eszmél rá leginkább saját szépségére és örökkévalóságára.

Nemrégiben egy bizonyos személy hajlama saját maga felmagasztalására és a mindenhatóság utáni vágya abban is kifejezésre jutott, hogy megkísérelte az ország munkában töltött dolgos napjai fölött egyes neves napok uralmát létrehozni.

És így történt, hogy az emberek munkájának eredményét nemegyszer dátumokban időzített győzelemnek tüntették fel, ezzel mintegy ajándékká, meglepetéssé változtatván azt egy magas személy születésnapjára.

Ez tette lehetővé egyesek számára, hogy előreugorjanak a személyes érvényesülés és jólét útján.

Az évfordulók uralma odáig fajult, hogy a futószalagokon sietve hajszolták az elavult szerkezetű traktorokat, hogy a megjelölt napra kigördülhessen a gyár udvaráról a jubileumi ócskaság.

A félig felépült épületekről sietősen lebontott állványok! Az olló csattogása,

amikor elnyisszantották a szalagot a felsepert üzemrészek bejáratánál, ahol bent ott álltak a színesre festett, de még összeszereletlen és kipróbálatlan gépek!

Az évfordulók uralma a hétköznapi dolgos napok felett szörnyszülötteket fajzott; kirakatpolitikát, szemfényvesztést.

A személyi kultusz megalázta a szépséget is, az egész nép szolgálatára rendelt emberi munka nagyszerűségét. A nép életét, történelmét kellett volna szolgálnia, és nem egyetlen személy hiú szükségleteit.

Ám Szidor Ivanovics most egyetlen személyt látott maga előtt: a száraz, energikus arcú, súlyos ülepű Finyikovot.

Igen, persze, amikor markába gyűrte Finyikov kabátjának a hajtókáját, és közvetlen közelről meglátta rettegő, nedves és szürke szemecskéit, egy pillanatra élvezte a helyzetet, ám nyomban elfogta az utálat, s undorodva leeresztette a kezét.

Finyikovot meg kell büntetni. De hogyan? Gyűlésen, az emberek előtt. De hiszen olyan angolna természet, alázatosan beleegyezik mindenbe, abba, hogy még nem mentes a csökevényektől, sőt még azt is megígéri, hogy likvidálja önmagában ezeket a csökevényeket. Nem hamvad el sem a szégyentől, sem az emberek harag-

jának a lángjában. A helyén marad. Pedig el kellene tűnnie.

„Tegyük fel – töprengett Szidor Ivanovics –, hogy udvariasan, de hajthatatlanul megkérném, vegye le a zakóját, átadnám neki a festőecsetet, festékes vedret, és ő ott nyilvánosan, a lakók előtt átmázolná a falakat. Vagy tegyük fel, venné a vízhordó rudat, vedret, és hordaná a vizet a lakóknak az utcai csapból."

Finyikov meghajolt volna, és Ciplakov térdre kényszeríthette volna. Az emberek természetesen úgy értelmezték volna, hogy kitölti a haragját és a felháborodását.

Ciplakov visszaemlékezett, mint magyarázta neki egyszer Finyikov hangtalan nevetéssel (művésziesen tudott némán kacagni):

– Galambocskám – szólt –, az embernek fel kell önmagát emelnie a magas életszínvonalra. – A daruk felé bólintva megjegyezte: – Nem ez a legfőbb eszköz az ilyen célok végrehajtására.

Szidor Ivanovics jámboran felelt rá:

– Valóban, nem használjuk ki eléggé a gépeket. – Még meg is ígérte, hogy gondolkozik, miként lehetne jobban felhasználni a nagy teljesítményű gépeket.

Gondolataiba mélyedve azon töprengett, hogy elérkezett a harc ideje az ellen

az ellenség ellen, amely pedig a legnehezebben tetten érhető, mivel ravasz, fürgén siklik, és színét változtatja. Keményebbnek kell lenni velük. Rá kell döbbenteni az embereket, hogy tűrhetetlen társadalmunkban az ilyen férgek létezése.

Gondolatát tett követte. Munkaruhát vett, és vele együtt a többi munkás is. Nekiláttak kijavítani a selejtes munkát az új lakásokban. Egész éjszaka és végig az ünnepeken dolgoztak. Amikor végre elkészültek, Szidor Ivanovics azt mondta a lakóknak:

– Most már minden rendben van, de az elvtársak legyenek szívesek tanúskodjanak a selejtek ügyében. Ki képviseli magukat? Gyerünk az ügyészhez. Nem hagyjuk annyiban a dolgot.

Így megégette magát Szidor Ivanovics a jámborságával, és ez az áldásos égési seb igencsak közrejátszott abban, hogy még igényesebb lett önmagával szemben. Bár a lakásépítés elég jól haladt, és úgy érezte, mintha az általa épített házak ablakai szívélyesen mosolyognának rá, mégis érthetetlen nyugtalanság volt a szívében, és azon törte a fejét, nem lesz-e még korai örülni a simán gördülő ügyeknek.

Ezután történt, hogy Ljuszja kinevette, mert felfedezte, hogy pocakos. Eddig szin-

te be volt horpadva a hasa, most még pocakot eresztett.

És éppen ezért nem volt abban semmi csodálatos, hogy Szidor Ivanovics útépítő-vezetőnek jelentkezett a szűzföldekre. Arra hivatkozott, hogy nagy tapasztalata van a frontutak építésében.

Az útépítés tábori életében Ciplakovék úgy érezték magukat, mintha hazaérkeztek volna – vissza a hadseregbe. Sok minden hasonlított itt a frontéletre, csak nem lövöldöztek, máskülönben szinte katonai alegységekben laktak a földkunyhókban és barakkokban, egy kondérból ettek, és úgy telt az idő, mint a támadások idején. A kenyérgabona támadó frontjának készítették az utakat a gépesített oszlopok számára.

Amikor az esőcseppek a dűlőút porába hulltak, és a porfelhőtől ellepve feküdtek a poros útszélen, Szidor Ivanovics az esőcseppekre mutatva kijelentette:

– Egy-egy ilyen poros út kilométernyi szakaszán évente legalább háromszáz mázsa gyapot vész kárba, ami ugyanilyen hosszúságú könnyű burkolatú út árával egyenlő. – Tovább magyarázta: – Szóval, mi nem egyszerű utakat építünk, ha-

nem szilárd burkolatú utakat, ezzel megtakarítjuk az országnak a gyapotot, gabonát, napraforgót, kukoricát, ricinust, kölest és más egyebeket. A jó közlekedési úton megtakarított szállítmányok értéke egyenlő ezer darab négyemeletes épülettel. Szóval, itt sem hagyjuk abba a lakóház-építkezést, ezután is adunk hozzá valamit. – Fejét lehorgasztotta, és szomorúan elhallgatott.

Ljuszja tudta, a férje miért tépelődik ilyenkor, és hevesen közbeavatkozott:

– Vannak nagy emberek és vannak emberi férgek, és a nagy embereknek nehéz ezeket a férgeket lépten-nyomon leleplezni.

Szidor Ivanovics a sztyepp száraz óceánját szemlélte, amelyen rőt oszlopként ágaskodott egy ürge, és szigorúan jelentette ki:

– Ez is apró, mégis úgy habzsolja a gabonát, akár egy ártány. Ki kell irtani az ürgéket. Tönkreteszik vájataikkal a földet, a termőföldet is.

Amikor felkínálták neki, hogy dolgozzon a szibériai autóút építésénél, örömmel fogadta el az ajánlatot.

Szidor Ivanovics a legszebb férfikorban és ereje teljében volt, mégis bizonyos nyug-

talansággal töltötte el, hogy Ljuszja (véleménye szerint) túlságosan is kivirágzott.

Bár a rengeteg és különféle nagy teljesítményű gép a múlthoz képest ezredannyira csökkentette az emberek számát, azért még csak sok a munkás az útépítéseknél, és figyeljék meg, a legtöbbje férfi.

A szibériai autóút építkezését kitűnően ellátták a legjobb, legújabb gépekkel. Ebből következik, hogy a gépesített oszlopokban sokkal kevesebb az ember (a férfi), mint más építkezésnél. Ez is eszébe jutott Szidor Ivanovicsnak, amikor saját maga számára is meglepő készséggel beleegyezett az egészbe.

Ám mégis az volt a legdöntőbb érv,hogy szerette volna élete zenitjén erejét valami nagyszerű és halhatatlan ügybe fektetni, amely látható nyomot hagy planétánk felületén.

Pedig ha az öltönyére felvarrná a sebesülésekért kapott kitüntetések szalagjait (a vörösöket a könnyebb, az aranyakat súlyos sebesülésekért), akkor köldökétől a kulcscsontjáig beborítanák.

De ő nem szerette a sebhelyeit, jobban szeretett azzal tüntetni Ljuszja előtt, hogy kopaszsága és fölöttébb csontos arca ellenére is még milyen dalia.

Vett egy motorbiciklit, és fel-alá száguldozott az útépítésen.

Ha ez a jószág történetesen nem gép, hanem ló, minden bizonnyal kidöglött volna, nem bírja ezt a hajszát.

Mint ahogy már említettük, Ljuszja váratlanul kivirult, és Szidor Ivanovics megrettenve a váratlan kivirágzás lenyűgöző és pompázó szépségétől, riadtan kapkodott fűhöz-fához.

Nem volt elég a motorbicikli, képzeljék csak, futballozni kezdett. De még ezt sem tartotta elégnek. Ormótlan orrának ellensúlyozására barkót növesztett, és műkedvelő előadáson szólót énekelt.

Ijedten bámulta a közönséget, topogott, és meg-megborzongott az izgalomtól, verítékezett a nyakkendős, szűk gallérban, s rekedtes hangon katonanótákat énekelt.

Mindezt Szidor Ivanovics el is hagyhatta volna, nem kellett volna pánikba esnie, s nem lett volna szükséges szépsége miatt aggódnia Ljuszja külsejének szerinte oly veszélyes kivirulásával kapcsolatban, hogyha rögtön kitalálja az okát.

Ljuszja anyának érezte magát, s nyomban titokzatos szépség ömlött el rajta, az anyaság megszentelt szépsége, amelyet a múlt festői már oly sokszor ábrázoltak, de amitől a mi festőink rendkívül óvakodnak,

mivel úgy vélik, hogy a dolgozó nő csak a lakásépítkezések állványzatán vagy a kombájn kormányánál lehet elragadó.

Szidor Ivanovicsnak nem volt elegendő családi gyakorlata, a természet egyes törvényszerűségeit sem ismerte eléggé tudományos alapon, hatalmas csodának tartotta ezt az eseményt, és önként vállalt rabszolgaságba süllyedt. Olyan óvatosan és áhítatosan őrizte, hogy amikor Ljuszjának valahol dolga akadt, kész lett volna odahívni a földgyalut, hogy a gép acélkései elsimítsák a talaj minden egyenetlenségét, amelyben Ljuszja megbotolhat.

Gyakran ellátogatott a kerületi központi könyvtárba, és falta az orvosi irodalmat, hogy elméletileg is felkészüljön a nagy eseménnyel kapcsolatos minden kérdésre.

Oly mélyen átérezte Ljuszja állapotát, hogy eddig általában csak normális háborús álmokat látott, most pedig abnormis látomások gyötörték, mintha ő maga szülne. Amikor éjszakánként nyögött, forgolódott, rugdalózott, és Ljuszja felébresztette, mert azt hitte, megint a háborúról álmodik, Szidor Ivanovics kinyitotta a szemét, és zavartan füllentett valamit, hogy rémséges álmot látott: egy akna gyújtófejét verte kalapáccsal.

Ljuszja pedig ráhagyta, hogy ez valóban szörnyen ostoba álom egy szakképzett katonának.

Elalvás előtt beszélgettek arról az időről, amikor majd gyermekük felnő, és a kommunista társadalom polgára lesz, aprólékosan és aggodalmasan megtárgyalták az eljövendő társadalom emberének rendkívüli felelősségét.

Szidor Ivanovics megbékült és ellágyult ezektől a beszélgetésektől, és nyugodtan aludt el.

Csaknem minden héten bent járt a kerületi központ kórházában, és előzékenyen beszélgetett az orvossal, készségesen mosolygott, az orvos életmódját tudakolta, hogy megtudja, hol található a nap és az éjszaka különböző óráiban.

Megindultak a szakadatlan őszi esőzések. Az építési szakasz elkanyarodott a kerületi központtól, éppen ezért Szidor Ivanovics mindig készenlétben tartott a kis lakókocsi mellett meg a barakkban is egy-egy halom szénát, hogy szükség esetén autóra dobhassa és ráfektethesse a feleségét.

Az autóút építői kivétel nélkül tudták, hogy Ciplakovék csakhamar tovább szaporítják az emberiséget.

Szidor Ivanovics bármiről beszélt is és

bárhol, a végén, ha kellett, ha nem, elégedett és boldog hangon jelentette be:

– Ljuszja meg én szülők leszünk nemsokára. Apának lenni –, ez bizony tábornoki rang! – És a kezét dörzsölve tette hozzá: – Így aztán a gyerek révén megérjük a fejlett, teljes kommunizmust.

Nagyon nem tetszett neki jókora orra, szégyellte is, de most figyelmesebben nézegeti a tükörben, és elképzelte, hogyan fog festeni kicsinyített kiadásban saját kisfia arcán.

Az útszakasz építői tisztelték Ciplakovékat, s ha nem is minősítették Ciplakovék gyermekének születését világtörténelmi eseménynek, mégis fontosnak tartották, és a nagy várakozásban jó előre kerítettek egy kecskét, mivel a kecsketej igen hasznos.

Az egyik festő – az útjelzések nagymestere –, hogy szebb legyen, alumínium festékkel kipingálta a kecske szarvát. Amikor a jószág a tajgai síkságon legelészett, azt hihette az ember, valamelyik meséből tévedt ide ez az ezüst szarvú kecske. Ám az élet nem mese. Minden előfordul: rossz is, jó is, súlyos, sőt szörnyűséges dolog is.

Hiába gondolják azt, hogy vannak hősi idők, és vannak szelíd, hősiesség nélküliek.

Nincs ilyen hősiesség nélkül való idő,

nincs, és nem is lesz, amíg erős és jó emberek élnek a földön, akik képtelenek tulajdon jólétük tojáshéjában élni, mert egyszerűen nem tudnak így élni, alkalmatlannok erre a tojáshéj életre.

Szünet nélkül szakadt az őszi eső, az ég csak öntötte a földre a vízzuhatagokat, és robajuktól még a mammuthoz hasonlóan borzas, gigantikus tajgai cédrusok is megremegtek.

Az út töltése kimagaslott, mint gát a vízáradatban.

Éjszaka volt, Ciplakovék aludtak.

Ezen az esős éjjelen a lakókocsiba bekopogott az erdész. Szidor Ivanovics ajtót nyitott, az erdész arca szürke volt, mint a föld.

Tompán mondta:

– Adj egy kocsit a városba. Jegorka a puskával játszott. Idáig futottam, érted, ő meg ott hever a vériben egyedül, ahogy tudtam, bekötöttem. Küldjél valakit a városba. Én futok vissza, legalább mellette legyek, ha meghal, mégiscsak könnyebb, ha az apja mellette van.

Vállával lökte ki az ajtót, és a nyitott ajtón át hallani lehetett, hogy egyenletes, súlyos dübögéssel, akár egy ló vágtat a réteken át, és így rohan majd a tajgában

egész az őrkunyhóig, toronyiránt, árkonbokron át, csörtetve, mint az üldözött vad.

Szidor Ivanovics elküldte az autót a városba az orvosért, s egy cseppet sem csodálkozott, sőt mintha észre sem vette volna, hogy Ljuszja is felöltözött, és kezében ott a mentőtáska.

Amikor odaszólt neki az asszony, hogy „indulhatunk?" – csak azt kérdezte:

– Mindent hozol?

– Mindent – hangzott a válasz.

Nekivágtak az erdőnek, a tajgának, a vaksötétnek, gázoltak a vízben, és lábukkal tapogatták ki az ösvényt.

Beleütköztek a fákba, elestek, felkeltek és mentek tovább.

Szidor Ivanovics hallgatott, és Ljuszja sem beszélt.

Amikor elbotlott és megütötte magát a fagyökerekben, nagy nehezen feltápászkodott, és szinte bocsánatkérően magyarázta Szidornak, hogy az esés ahhoz képest, amiért idejöttek, nem olyan lényeges dolog.

– Emlékszel, Szidor, egyszer Jegorka azt mondta az apjának: „Papa, fogjunk össze egy sereg vadlibát, tépjük ki a szárnytollaikat, kössük fel magunknak, és mi repüljünk el helyettük melegebb vi-

dékre?" – Ljuszja közben elmosolyodott a sötétben.

Szidor Ivanovics bólintott, bár az asszony ezt nem láthatta, és ismét előre indult, tördelve az ágakat, széthajtogatva a bokrokat, Ljuszja pedig követte.

Szidor Ivanovics nemegyszer vett részt éjszakai rohamokban, de még soha nem rettegett ennyire, bár a „rettegett" szó nem is illik ide egészen: csak most döbbent rá igazán, kinek az életét kockáztatja, mikor az erdész fiának az életét menti – és vajon sikerül-e megmenteni –, és suttogva megkérdezte Ljuszjától:

– Nem szusszannál egy kicsit? Itt van egy kidőlt fa.

– Nem – felelte Ljuszja –, nem kell, Szidor. – Nedves, meleg tenyerét a férfi hideg, nedves tenyerébe tette, s becézve kérdezte: – Ha ő megtudja, hogyan őrizte meg őt az anyja, azt hiszed, jó lesz neki?

– Gyerünk – válaszolta Szidor Ivanovics, és esdeklően hozzátette: – Csak maradj a közelemben, és ha megbotlasz, kiálts, hogy elkaphassalak...

Aztán ott ült az erdésszel az őrkunyhó mellett egy felfordított, ócska kiskocsin, és szakadatlanul cigarettázott.

Az őrkunyhóban ketten nyögtek: alig

hallhatóan a kisfiú, és hangosan, szinte állati hangon Ljuszja.

A tajgában csattogtak a fejszék, hanyatt vágódtak a hatalmas fák, bőgtek a traktorok és földgyaluk.

A szurdokkeskeny irtássáv alján a munkások vályúszerűen elhelyezett gerendákból talpfákat raktak le úgy, hogy egy irányban autó is közlekedhetett rajta. A munkásokat Gricina vezényelte. Ez az út nem szerepelt a szakasz egyetlen tervében sem, meg a költségvetésében sem. De az emberek fürgén dolgoztak, mintha valami mesés prémiumot remélnének.

Ciplakov gépiesen, főnöki hangon kérdezte Gricinától:

– Ki engedélyezte?

Erre Gricina csak az emberek felé bólintott:

– Próbáld csak meg feltartani őket, ha valamit a fejükbe vettek. Mindnyájan idetódultak – magyarázta –, ezt az utat saját kezdeményezésükből építik. – Csapott medvevállát vonogatta. – Kontármunka, ideiglenes, áthalad rajta a mentőkocsi és kész. Nem szánták ezt forgalmas útnak.

Az erdész és Ciplakov egymás mellett ült, és egyikük sem tudta, kinek mondja

elsőnek az orvos, karját széttárva: „Legyen erős, barátom...”

Aztán betették a mentőautóba a lepedőkbe burkolt fiút és a szintén lepedőbe takart Ljuszját. Az orvos kijött, kezében egy fehér csomagot hozott, átadta a sofőrnek, beszállt a sofőrfülkébe, ismét átvette a csomagot, erősen nekitámaszkodott az ülés hátának, és kiadta a parancsot:

– Induljunk.

A kocsi lassan megmozdult, mindkét oldalon munkások támogatták, és végiggördült a szurdokkeskeny és homályos irtássávon, a vályúként lefektetett padozaton.

Ciplakov megszorította az erdész kezét:

– Légy erős, testvér!

– Te is légy erős, testvér – válaszolta az erdész, s remegett súlyos, szőrös állkapcsa. – Az asszonykád véresre harapta a száját, amikor a kisfiamat megsegítette, ilyen asszony a te feleséged, igazi ember! Talpig ember...

Ljuszját aztán hazaengedték a kórházból, és visszatért az útszakaszra.

De az alumínium festékkel kipingált szarvú kecskét senki sem ajándékozta Ciplakovéknak. Nem volt rá szükségük, nem

volt szükség kecsketejre. Nem kellett a kecsketej.

Úgy tartják: a gyűléseknek nagy szerepük van a közösség és az egyén nevelésében, alakításában.

Ám az útépítők közösségében semmiféle gyűlést nem hívtak össze azután, hogy ideiglenes utat fektettek le az erdész házáig. A közösségben mégis észrevehető változások történtek.

Az emberek ugyanis munka közben nemcsak dolgoznak, hanem gondolkodnak, sőt beszélgetnek is.

És munka közben az emberek Ciplakovékról gondolkoztak.

Hőstettnek nevezte-e valaki a tettüket? Nem tudjuk. De hát az elnevezés a fontos? Hőstettük olyan hétköznapi, olyan zajtalan volt, hogy nem is hasonlított hőstettre. Mégis olyan nagyszerű emberség nyilvánult meg benne, hogy ha például ünnepélyes és szépen hangzó szavak örökítenék meg, holmi halhatatlan antik legendához hasonló dolog kerekedne belőle, amellyel joggal büszkélkedhetne az emberiség.

Az útépítők között sok volt a hajdani frontkatona, akik, akárcsak Ciplakovék,

nemegyszer lebegtek élet és halál között. Tudták a hőstettek értelmét, de arról, ami Ciplakovékkal történt, nem esett köztük szó. Senki sem mondott tolakodó, hivatalos részvétnyilvánító szavakat, és Ciplakovot egymás közt változatlanul Nagyorrúnak hívták, ami azonban egyáltalán nem a durvalelkűségük jele volt.

Az emberi finomlelkűséget és jóságot nem lehet könnyen és azonnal felismerni. Az útépítésen az emberek között egyre inkább érezhető elégedetlenség lett úrrá egymással szemben, az emberek gyakran egymásba kötöttek. Nyilvánvaló volt, hogy felnagyították Ciplakov személyének szerepét. Most persze mindenkinek eszébe jutottak az értekezleteken javasolt elképzelései, amelyeket sajnos nem mindig valósítottak meg.

Így például a talajgyalusok haragosan rátámadtak a billenőkocsik vezetőire, amiért azok annyira hajszolják a fordulókat, hogy nem rakják meg eléggé a kocsikat, s azt követelték: a billenőkocsik oldalára forrasszanak vaslemezeket, és ezzel növeljék a kasok befogadóképességét.

A sofőrök pedig az exkavátorvezetőknek mentek neki: „Nem ügyeltek a központozásra!" Ordítoztak: „Megint féloldalasan raktátok! Ha lerohad a rugó,

nem fogok a Nagyorrútól újat kunyerálni a raktárból, veled vétetem meg készpénz elszámolásra!" Kieszelték, hogy póznákat vernek le, s ha azokat szem előtt tartották a gépkezelők, igen pontosan megrakhatták a billenőkocsikat.

A betonkeverők mintegy maguk nevezték ki magukat ellenőrnek, és tapintással próbálgatták a töltés szilárdságát, s az úthengert még egyszer végigküldték rajta.

– Hányszor megmondta már a Nagyorrú: „Az építőgépeknek, akárcsak a termelésben a munkapadoknak, állandóan járniuk kell, mi meg felváltva járatjuk hol az egyiket, hol a másikat."

– Miattatok meg a betonra kell várnunk.

– Ti késtek az alapozással.

– Mérjük le másodpercre, ki kit tart fel.

– Nagyorrú hányszor megcsinálta már az összesített grafikont. Ki kell tenni a hirdetőtáblára, és naponta jegyezni ki, hol, mikor és kit tartott fel.

– Mi az? Ez a legújabb ötleted? Szidor Ivanoviccsal akarsz te ujjat húzni? – kérdezték zordonan a régiek az új munkástól. – Erről tégy le. Tudod te, micsoda ember az, csupa szív. Ha gorombáskodsz vele, mi úgy legorombítunk, hogy gyalog futsz el a szakaszról, mint az a bizonyos

Harun, gyorsabban száguldasz majd, mint a szarvas.

A gépesített oszlopot vezető helyen emlegették a jelentések, mivel az útszakasz építésén az első volt. Az emberek büszkék voltak rá, hogy olyan ember dolgozik velük, mint Szidor Ivanovics.

Egy ország életét, akárcsak az emberekét, nem az évek számával mérik, hanem az elvégzett tettek mennyiségével.

Ha mondjuk csillagászati távlatokból vizsgálnánk planétánknak azt a részét, amelyen hazánk elterül, világosan látható lenne, hogy csak a legutóbbi évek során milyen lényegesen megváltoztattuk arculatát, különböző hatalmas alkotások tervszerű létrehozásával, amelyek az embereknek biztosítják mindazt, amire szükségük van munkájukhoz és családi életükhöz.

Országunk hatalmas anyagi gépezete a kommunista párt XXII. kongresszusán hozott és megerősített program szerint dolgozik. Még soha nem érződött ilyen erősen népünk széleslátókörűsége, mint napjainkban.

Eltűnt a személyi kultusz. Új kultusz született: az Ember kultusza. A kommunizmus építőjének erkölcsi kódexe a szovjet emberek lelki életének a programjává vált.

Könnyen meglehet, hogy Szophoklész, ez az ókori író nem gondolt Ciplakov gépesített oszlopára, amikor feljegyezte véleményét: „Sok van, ami csodálatos. De az embernél nincs semmi csodálatosabb . . .” Mégis, építőink tökéletesen bebizonyították ezt a kijelentést.

Az autóút, amelyet a gépesített oszlop fektetett le, jól szolgálta nemcsak az autóforgalmat, hanem a légiközlekedést is, hiszen minden légitérképen feltüntették mint földi tájékozódási pontot.

Szidor Ivanovics számára nemcsak a kilométerek jelezték a megtett távolságot, hanem az emberek is, akikkel együtt dolgozott.

A 219. kilométernél új földgyalus jött és bemutatkozott: Lakonov.

– Lakásod van, Lakonov? – érdeklődött Szidor Ivanovics.

– Csak álmodok róla.

– A tajgában keresed?

Lakonov hunyorított, és magabiztosan felelte:

– Ismerem a törvényt. A lakások tíz százalékát a vállalatok és az alvállalatok meg szervezetek kapják. Dolgozok itt egy darabig, aztán majd adtok valamelyik kulturális központban.

– Nős vagy?

– Nőtlen, de szeretnék megnősülni.

A 410. kilométernél a társadalmi bizottság Lakonovnak és ifjú feleségének átnyújtott egy lakásbeutalót a közeli kulturális központban. De a 410. kilométerig mennyi lelkierőt kellett fecsérelnie Szidor Ivanovicsnak erre a Lakonovra.

És Vetkin, a fiatal exkavátorkezelő?

Ingoványos mocsarak következtek. Vetkin megijedt a nehézségek láttán, és kérte a végelszámolását.

Ciplakov csak ennyit mondott:

– Tessék!

Vetkin felhúzta az orrát:

– Meg se kérdi, miért?

– Majd megkérdezed te még magadtól is, miért büntetted meg ilyen nagyon magadat. – És Ciplakov hevesen magyarázta: – Könnyű munkát az keres, aki maga is keveset nyom... A sportban hogy hívják a legkönnyebb súlycsoportot? Pehelysúlynak. A sportban talán megfelel ez a kifejezés. De a munkásemberhez nem illik. Hallgasd csak meg, milyen érdekes szavakat mond Lenin elvtárs: „Ezideig szánalmas, megvetetten silány ellenfelek álltak velünk szemben (a világimperializmus szemszögéből tekintve), egy idióta Romanov, a hetvenkedő Kerenszkij, junkerek és burzsujcsemeték bandái. Most

a világimperializmus kulturált, műszakilag elsőrangúan felszerelt, pompásan szervezett gigásza fordult ellenünk. Velük harcolni *kell*. Velük *tudni* kell harcolni."

Ciplakov hunyorított.

– Hogyan harcoljunk? Jobban és tökéletesebben kell értenünk a dolgunkhoz. Így bizony! A nép önfeláldozóan megépítette nekünk az ugródeszkát. Most aztán rajtunk a sor. Úgy vélem, hogy mindegyikünk köteles felülkerekedni szakmabeli társain. – Meghitten folytatta: – Hiszen tudod, hogy képzelem én ezt, Vetkin: a másik féltekén is él egy ilyen ember, mint én, az is építésvezető, és szintén utat épít. Számomra mi a két világ harca? Az útépítés. Hogy minél gyorsabban, minél jobban, minél olcsóbban megépüljön a magam féltekéjén. – Felnevetett: – Érted már, hogy planetáris viszonylatban gondolkodom? Veled szemben is van egy fickó a másik féltekén, ezt ne felejtsd el – mondta szigorúan. – És minthogy sok fejjel magasabbra tartalak nála, elbocsátási kérelmedet piszkozatnak tekintem. Majd ha befejezzük az autóutat, újra írod, akkor jóváhagyjuk, és akár átengedünk egy másik planétára is, átadhatod ott a tapasztalatainkat. No mit szólsz ehhez, így gondolod?

– Így! – mondta Vetkin. És megkérdez-

te: – Ezt maga gondolta ki, hogy a másik féltekén mindegyikünknek megvan a maga duplikátja, akit le kell győzni a munkában?

Ciplakov felsóhajtott:

– Hányan vagytok a gépesített oszlopban? Több mint kétszázan, és egyedül én vagyok a vezető. Így aztán a kobakommal is dolgoznom kell. – Panaszkodott: – A fronton könnyebb volt: megmagyarázom a feladatot, hátra arc és kész. – Szigorúan tette hozzá: – Békés időben sem kell engedményt tenni. Az ország minden fronton támadásba lendült a magasabb életszínvonalért... Tehát úgy kell élnünk, hogy a legmagasabb dolgokra irányítsuk a lelkünket. Én legalábbis így gondolom.

Amikor a felderítő csoporttal nekivágott a megépítendő útszakasznak, és visszatért, nemcsak a munkakörülményekről számolt be, hanem körülményesen ecsetelte azt is, hogyan lendíti majd fel a kerület életét ez az autóút. Végül kijelentette:

– Ezek a változások pedig kizárólag tőlünk függenek.

A gépesített oszlop egész kollektívája szerette és becsülte Ciplakovot, mert ilyen bensőségesen tudott szólani az emberekhez, felkeltette a fantáziájukat, és megta-

nította az embereket, hogy lássák, mint gyümölcsözik munkájuk a nép életében.

Ha ehhez még azt is hozzávesszük, hogy Ciplakov nemcsak egyszerűen munkának tekintette az útépítést, hanem benne élt a munkájában, mint ahogy katonaként is együtt élt és lélegzett a hadsereggel, akkor érthető, miért volt büszke rá az egész kollektíva, és miért tartották jó embernek. Mert az ilyen ember jellemzésében az, hogy: szilárd, kezdeményező, tapasztalt szervező – elválaszthatatlan a bensőséges ember fogalmától. Az építők ezért támogatták munkájukkal ilyen tapintatosan Ciplakovot a szerencsétlenség után, hogy ismét összeszedhesse erejét, és méltóan vezesse a gépesített műszaki oszlopot.

Ismételjük: az emberek nem tárgyalták meg Ciplakovék tettét, és ha beszéltek is róluk, csupán a nagy emberi bánatot emlegették.

Tudták, hogy nincs vigasztaló szó erre a bánatra, s nem is kerestek rá, nem is mondtak ilyeneket.

Ezt a gondoskodó atmoszférát Ciplakovék nem is érezték meg rögtön, mint ahogy földünk lakói sem érzik a védelmező sűrű légkört planétánk körül, pedig abban égnek el a széthullt világok törmelékei, s ezért nem veszélyeztetik életünket.

A figyelem és emberség atmoszférája vette körül őket, és segített nekik felocsúdni bánatukból.

A szerencsétlenség után az első napokban végtelen magányt éreztek együtt is. Úgy vélték, életük befejeződött, mert nincs már az az élő emberi lény, akire csupán gondolni is akkora örömet szerzett nekik.

Szidor Ivanovics elkeseredetten, elvadultan csatangolt az útszakaszon, és úgy rémlett neki, hogy minden megállt, minden véget ért.

Aztán eleinte homályosan, majd mind élesebben döbbent rá, hogy mindaz, amiért annak idején küzdött, amiért ordítozott, lármázott, megvalósult az elkészült útban, mégpedig olyan teljességgel és lendülettel, amiről nem mert még csak álmodni sem.

A gépkezelők és sofőrök bejelentették, hogy naponta öt fordulót szeretnének tenni, mégpedig megtakarított üzemanyaggal, amit Ljuszja osztott ki nekik. Ljuszja belesodródva a mesterek szenvedélyes vitájába, tanácsuk alapján meggyőzte Ciplakovot, hogy kifizetődő dolog ideiglenes betonlapokat önteni, és lefektetni a kőbányához vezető ideiglenes utakra, hogy a kocsik ne akadjanak el a sárban. Hiszen ezeket a betonlapokat felszedhetik, és ma-

gukkal vihetik az újabb munkaszakaszra egy másik kőbányához is. A kollektíva úgy határozott, hogy Ljuszját megbízza az ideiglenes út társadalmi ellenőrzésével, és őt tette személyesen felelőssé az utak állapotáért.

Nem keresem az okát, hogy mi vezette a munkásokat, amikor ezt javasolták, anyagi megfontolások vagy lelki indítékok.

Már észrevettem, hogy népünk kifinomult lelki nemessége gyakran olyan bonyolult formákba bújik, hogy nem lehet egyhamar felfedezni, mi rejlik mögötte.

Lassanként Szidor Ivanovics is belevetette magát a munkába, és észrevétlenül egyre inkább belefeledkezett.

Természetesen az építkezés sikerei fokozták önbizalmát, és a munkával kapcsolatban nem egy új ötlete támadt, amelyet meg is valósítottak; ezt Ciplakovnak az emberekbe vetett aktív, megerősödött hite, szervező készsége tette lehetővé. Mindennek következtében valóban híres ember lett, és gyakran jöttek hozzá az építők, hogy élenjáró tapasztalataival megismerkedhessenek.

Ciplakov annyira összeforrt a kollektívával, hogy teljesen gépiesen ismételgette:

– Mi élen járunk... A lényeg az, hogy üzemi dolgozónak tartsuk magunkat még

ha szabad ég alatt dolgozik is a mi üzemünk. Mint minden termelő üzemnél, nálunk is szalagrendszer van, amit megkönnyít a komplex gépesítés.

De ha valaki megkérdezi tőle: „Mi az, Szidor Ivanovics, maga önmagát dicséri?" – bizonyára zavarba esik, beismeri hibáját, és valószínűleg még meg is ígéri, hogy igyekszik kijavítani.

De lehetetlen lett volna kijavítani. Lehetetlen, mert a munkások szerették, tisztelték. Kiváló embernek tartották, bár Ciplakov nemes tette azóta sok más emberi jótettel szaporodott, és a Ciplakov-házaspár erkölcsi hőstettére lényegében már senki sem emlékezett.

Amikor egy bizonyos idő után Ljudmilla Porfirjevna leánygyermeknek adott életet, senki sem tartotta ezt rendkívüli eseménynek. Sőt, egyesek még tréfálkoztak is, „túlbiztosítónak" nevezték Szidor Ivanovicsot, mivel szülés előtt három hónappal bevitte a körzeti kórházba feleségét, és másnaponként beutazott a kerületi központba, hogy onnan telefonáljon.

Szidor Ivanovicsot sokszor hívták tanácskozásra a kerületi és körzeti központba, mint tapasztalt, aktív építőt.

Mindenki kiegyensúlyozott, nyugodt és elmélyült embernek tartotta.

Ám egyszer egy felelős tanácskozáson, amikor az egyik építésvezető éppen az eredményeit sorolta, Szidor Ivanovics felugrott, és a termen keresztül a szónoki emelvényhez történtett, durván félretolta a szónokot, és megsemmisítő tekintettel végigmérte, majd így szólt:

– Maga Finyikov!

– Bocsásson meg – mondta felháborodva az építésvezető –, Fausztov vagyok.

– Nem – kiáltotta Ciplakov az elnökség felé fordulva. – Én ismerem, ez is Finyikov! – És bőszen bebizonyította, hogy Fausztov a jelentésében a lágy talajt keménynek tüntette fel, hogy ezzel magasabb eredménynek tüntesse fel a földmunkálatok sikeres elvégzését.

– De hiszen télen kemény volt a talaj, megfagyott – habogott Fausztov, megrettenve Ciplakov támadásától. – Csak nyáron lágy – bizonygatta zavarodottan.

– De az embereknek lágy talajért fizettek – mondta Ciplakov –, hiszen ott voltam maguknál az építkezésen, átadtam a módszereimet, és a talaj lágy volt, amikor a feltáró robbantást végezték.

Erős, izmos kezét Fausztov vállára helyezve, arccal az elnökség, majd a hallgatóság felé fordította, és megkérdezte:

– Kit csapsz be te?

Ciplakov szeme, a hallgatóság szeme, az emberek szeme olyan nyilvánvaló égető megvetést sugárzott, hogy Fausztov hunyorogni kezdett, kezét arcához kapta, mintha azt várná, hogy valaki nyomban arcul csapja.

Ciplakov leszállt az emelvényről, és lihegve így szólt:

– Bocsássanak meg, elvtársak. Nem tudtam, de nem is akartam türtőztetni magamat. De türtőztetni kell-e magát az embernek, ha ilyen alakokkal akad dolga? – És vállával az emelvény felé bökött, ahol dadogva, sietős motyogással hadarta el beszámolóját Fausztov, bár az elnök szakadatlanul rázta a csengőjét, értésére adva, hogy a szónoklatnak, de magának a szónoknak is rég lejárt az ideje.

Így dühödött neki akkor Szidor Ivanovics, általában azonban nyugodt elmélyültség jellemezte. Az emberek különféle, sokszor nemtelen tettével találkozva megtanulta, hogy elsősorban az indítóokot keresse, és ez bármilyen messze esett is magától a ténytől, kereste, kutatta az ellene vívandó harc formáit, s olyan mélyen átérezte az egész ügyet, mintha ő maga követte volna el a bűntettet.

Útépítő gépesített műszaki oszlopa több, mint ezer kilométert tett meg, planétánk

homlokán betonövet hagyott maga után, amelynek aszfaltján óriási sebességgel száguldottak az autók.

Ez az autóút már az egyik legjelentősebb beruházásnak számított, igen, gazdasági jelentősége volt az ország életében. Az ideiglenes utat ott a tajgán pedig bizonyára benőtte a vadon, s ha valaki rátéved, nyilván csak csodálkozik, és azt véli: „Micsoda tökfej, micsoda kontár rakta le ezt az utat, kinek volt szüksége rá? Hiszen senkinek sem kell ilyen!"

Ami pedig a gyakorlóéves diákot illeti, egyáltalán nem történt vele olyan különleges dolog.

Ciplakov egy csaknem teljesen kitermelt kőbánya vezetőjévé nevezte ki. A gigantikus fejtési lépcsők egy régi római amfiteátrumra emlékeztettek.

A fiú ki akarta próbálni a kigondolt és átgondolt módszerét, hogy miként dolgozhatna a leggyorsabban és a leggazdaságosabban az exkavátor. Amikor mindenki befejezte a munkát, gyakorolni kezdte az új módszert.

A módszer jónak bizonyult. Ám a diák nem számolt azzal, hogy a robbantások után a talaj felső rétegeire földhegyek omlanak, és nekifeszülnek a bánya oldalának.

Elszórakozgatott, s nem vette észre, mi-

kor kezdődött a földcsuszamlás: sok-sok tonna föld omlott az exkavátorra, amely lassan megdőlt, esni kezdett.

A fiú úgy megijedt, hogy a gép leesik a fejtési lépcsőről és szétzúzódik, hogy zavarában bekapcsolta a járótalpakat, és mintegy döngölni kezdte a lavinát. A lavina egyre inkább a fejtési lépcső szélére nyomta az exkavátort.

A következőt kellett volna tenni: százhetvenöt fokra elfordítani a daru emelőkarját, a kotróvedret leengedni a földre és rátámaszkodni, s akkor, ha el is borítja a lavina a gépet, nem sodorja le a mélybe. Így járt el Gricina, aki véletlenül a kőbánya mellett ment el. A szó szoros értelmében az utolsó pillanatban ért oda, amikor az egyetemista fiú és az exkavátor képletesen szólva a pusztulás szélén állt. Ez történt...

Most mind a hárman: Ciplakov, Gricina és a gyakorlóéves diák ott ültek a tábortűznél és vacsoráztak.

Ezt a vacsorát Szidor Ivanovics azért találta ki, hogy ilyen otthonosan, a csillagos ég alatt beszélje meg a fiúval, hogy eljárásában mi volt a helyes és mi a helytelen.

Szidor Ivanovics, szerfölött érzékeny lévén mások bánata iránt, nem tudta, ho-

gyan is kezdje a beszélgetést, és éppen ezért elvont bölcselkedésbe bocsátkozott erről-arról.

A homályban fenyők gigantikus bércei magasodtak az ég felé. Ám az ég áttetsző és mindent magábafogadó volt.

Szidor Ivanovics szétnyomott egy szúnyogot hatalmas orrán, és megkérdezte a diákot:

– Miért nem ugrottál ki rögtön a gépből? Ki kellett volna ugranod, szörnyethalhattál volna. Mire gondoltál, amikor a gép zuhanni kezdett?

A fiú szemlesütve válaszolta:

– Nagyon megijedtem, hogy inamba száll a bátorság, és kiugrom, éppen ezért nem ugrottam ki, egyre azon járt az eszem, kiugrom-e vagy sem.

– Helyes – hagyta rá Szidor Ivanovics. – Helyesen analizálod a helyzetet, én is éreztem ilyet a fronton.

– Mit húzzuk a dolgot – jelentette ki heveskedve Gricina, aki elégedetlenül hallgatta, Ciplakov miként kerülgeti a lényeget, és haragosan rátámadt a diákra:

– Majdnem tönkretetted a gépünket, majdnem felborítottad a tervünket, mi meg Szidor Ivanoviccsal nemhogy rögtön neked támadnánk, tessék, bankettet rendezünk a tiszteletedre, udvariasan, fi-

gyelmesen társalgunk veled. Ez is helyes dolog?

– Várj csak – kérte Szidor Ivanovics –, ne siesd el. – És a vörös lángnyelvekbe bámulva, lassan és halkan folytatta: – Tehát mindnyájunknak egy a kulcsa. Minden ember jobb akar lenni saját magánál. Lám csak, ez a kulcsa-nyitja az embernek, aki nemcsak saját magának akar élni, hanem az emberiségnek.

– Mit akarsz? – vágott közbe türelmetlenül Gricina. – Újabb pohárköszöntő? – és gépiesen a félliteres üveg felé nyúlt, amely gondosan be volt göngyölve hideg, nedves fűnyalábba.

A gigantikus szurdok mélyén, amely kettévágta a tajgát, csak úgy csillogott a tükörfényes, nyílegyenes beton autóút. És Földünktől távolodva az űrhajósok is bizonyára látni fogják ezt a kék szalagot, amely oly jól jellemzi népünk világraszóló munkáját.

1909-ben született, s ma már ő is szereti „öreg szibériai"-ként aposztrofálni önmagát. Ha sors- és nemzedéktársait kell megneveznünk, Leonyid Martinovra, az ugyancsak szibériai származású költőre gondolunk. Ha Martinov alapélménye a gyermekfővel átélt első világháború, Kozsevnyikov a polgárháború idejéből, a forradalmár felismert példájaként emlegeti egy haldokló magyar vörös huszárral való találkozását. Később hírlapíró, a háború alatt haditudósító, *1942 március—április* című novelláját az irodalomtörténetek Alekszej Tolsztoj *Ivan Szudarev*-je és Solohov cikksorozata, a *Gyűlölet iskolája* mellett emlegetik. Jelenleg a szovjet irodalmi élet egyik irányítója, a tekintélyes moszkvai folyóirat, a *Znamja* főszerkesztője. Okvetlenül feljegyzendő, hogy e folyóirat adott otthont Jevtusenkónak, Voznyeszenszkijnek, általában: az utóbbi esztendőkben jelentkezett tehetséges fiatalok úgynevezett „új hullámának".

1960 tavaszán – voltaképpen eléggé későn – „futott be", a *Bemutatom Balujevet* című regényével. Írásai, egy-két regénye már korábban is jelezték tehetségét, de ez a mű bombaként robbant: a társadalmi mondanivaló mélysége aktualitása nem tévesztett célt. A cseh kritika „anti-Azsajevként" emlegette őt, egy nyugatnémet lap, a Süddeutsche Zeitung pedig – a mű kritikus szemléletét s optimizmusát összeegyeztetni nem tudván – egyenest utópikus alkotásról cikkezett. A külföldi visszhang szélsőségei persze jelzik csupán, hogy e regény mennyire sokrétű, s mennyire gondolkozásra késztető írás. Anti–Azsajev? Valóban a téma szinte azonos: a történések egy távol-keleti olajvezeték telepítése körül bonyolódnak; valóban, a főhős, Balujev emberi, hangsúlyozottan pátoszmentes portréja – az Azsajevvel ellentett ábrázolási módszert mutatja. A polémia azonban nem Azsajevvel folyt, hanem egy téves irodalmi eszménnyel. Kozsevnyikov (a szovjet szépprózа jelenlegi főáramához csatlakozva) az események, a harc, a munka sodrában nem a cselekvésre, hanem a cselekvést végrehajtó emberre összpontosítja a figyelmet. Balujev nem „nagy" ember, ő azért dolgozik, azért akarja határidő előtt teljesíteni a tervét, hogy „fel-

markolhassa a prémiumot"; de ha nem aszkéta, úgy nem is önző kispolgár; egyszerűen: dolgozik, mert számára nincsen más létezési forma.

„Ezek az emberek – írja Kozsevnyikov – jobbá teszik az életet, s maguk is napról napra jobbak lesznek. Egyre szabadabban és tisztábban bukkan ki mindegyikük sajátos egyénisége az élet beláthatatlan távlatai között..."

„Csak minél egyszerűbben..." – osztat önnönmagának tanácsot egyik hősével Kozsevnyikov. Látszólag: módszertani kitérő ez a félmondat egy elbeszélés sodró eseményei között – mégis, a lényegre utal. Egyszerűen írni – ez Kozsevnyikov szótárában azt is jelenti: a hétköznapok igazságát hitelesen rögzíteni. Csak minél messzebb a tabló átfogó szemléletétől, ahol a részleteket hajlamosak vagyunk alárendelni az egész kompozíciónak. Az egyes ember is fontos, a részletek korántsem elhanyagolhatóak...

A *Változó napok* – melyet néhány más írással együtt *(Jolkin elvtárs, Egész héten eső)* a Balujevről szóló krónika eszmei folytatásának tekinthetünk – ennek az ars poeticának jegyében született. És nem mellé-

kes, hogy mikor!... A *Változó napok* – 1962 októberében látott napvilágot a Znamja hasábjain, egy hónappal később adta közre egy másik moszkvai folyóirat, a Novij Mir, Szolzsenyicin világhírű alkotását, az *Ivan Gyenyiszovics egy napját*. Ekkortájt jelennek meg Ehrenburg önéletírásának legtöbb eszmecserére alkalmat szolgáltató, izgalmas fejezetei.

A *Változó napok*, ha tetszik, tételnovella: kompozíciója, hőseinek szándékosan sarkított tulajdonságai – a személyi kultusz kemény, következetes bírálatát szolgálják. Ciplakov, a kisregény legjelentősebb figurája, egy helyütt kijelenti: „Tudni kell örülni mindennek, ami az életben kellemes. Az öröm – az emberi lélek legnemesebb tulajdonsága. Minden igazán nagy ügy szülője a tiszta emberi öröm..." Ez a bírálat alapja. Ciplakov nem szavaival, de tetteivel, élete gyakorlatával bírálja a sztálini korszak merev, életidegen gyakorlatát. Ciplakov kontra Sztálin? Ez az ellentétpár kissé paradox. Ám a helyzet furcsaságát még növelhetjük: Ciplakov hiszi a személyi kultusz szólamait, a maga módján végre is hajtja követelményeit, ha szóba kerül ez egyáltalán: szereti Sztálint, de mert kommunista és következetes ember, az embertelenségnek szükségszerűen elle-

ne kell tennie. *Kozsevnyikov tehát a személyi kultusz problémáját legszívetszorítóbb dilemmájában, az elkötelezettség és jogos felháborodás kettősségében ragadja meg.* Balujev nem hirdet programot, Ciplakov sem híve a deklarációknak – de élnek, egyszerű emberként, egyszerű emberek között, akik mindig megtették kötelességüket, a háborúban pontosan úgy, mint a nagy iramú építkezéseken. Tehát joguk van ahhoz, hogy emberhez méltó erkölcsöt formáljanak ki önmaguk számára, s környezetüket is e mércével mérjék. Egyéniségek ők, akik annyira átélték a szocializmus morális igazságát, hogy megértik: a hérosz, az emberfeletti ember – idegen e társadalom igazától, mesterséges képződmény. És mivel a legkézzelfoghatóbb valóság mást mutatott – tehettek-e mást ezek az emberek, mint önmagukhoz hívek s következetesek maradtak? És e hűségben a jövő rejtezett. Utópikus író lenne mégis Kozsevnyikov, ahogyan a nyugatnémet recenzens állította? „A költő... – felelhetünk a költővel – a tudatos jövőbe lát/s megszerkeszti magában, mint ti/ majd kint, a harmóniát."

Harmónia? Kozsevnyikov újabb művei egy igen hosszúnak ígérkező, s egyelőre még korántsem lezárt fejlődés részei. Ciplakov vagy Balujev társai: Ivan Gyenyiszo-

vics, az S 854-es fogoly, Kazakov mélabús északi emberei, Konyeckij Volnov hajóskapitánya, Akszjonov félhuligánjai, Bondarev Kosztyája, Solohov sok „furcsasággal" élő Scsukar apója, vagy éppen Andrej Szokolovja. Azonos korszakról vallanak, akár közvetlenül, akár közvetve csupán. Harmónia ez igenis, a világ összhangja, ahol a rossz és a jó, a veszendő és a halhatatlan egybetartozik. Esendő emberi hibák, egy korszak véres vétkei, a Mű alapzatának maradandósága, s a tisztaságra, az örömre törő emberi akarat – íme, mennyi minden kavarog e kor embereiben s Ciplakovban, Balujevben is. A lényeges igazság az írói felelősség alapkérdése a jelen esetben – és ez nem csupán Kozsevnyikovra vonatkoztatva, de az irodalmi fejlődés egészére igaz – a hitelesség. Együtt kellett láttatni: a lelkekben még forrongó, ezernyi kérdést idéző, s mindenre választ követelő múltat, a jelent, mely tegnap még jövő – azaz az emberibb, a szocializmushoz méltó jövendő ígérete volt.

Elöljáróban nem véletlenül idéztük Kozsevnyikov publicisztikai tevékenységét, s a művészi tehetség alapvető jellegzetességét véltük felismerni akkor, amidőn le-

írtuk: a *Változó napok* tételnovella. Kozsevnyikov valóságmegközelítésében sok a riporteri hajlandóság, helyzetképeiben mindig kísért egy statikus, előre kialakított vázlat emléke, sok a magyarázó szándék. Mindezeket nem az írói tehetség oldottabb megnyilvánulását eszményítve mondjuk, hiszen Kozsevnyikov esetében józserivel szükségesnek látszik ez a sokszor esetleges eredményeket mutató módszer. (Ez a szükségesség, ha magyarázza is, semmi esetre sem menti Kozsevnyikov művének *művészi* gyengéit, nevezetesen: hősei többnyire nem mint hús-vér emberek érdeklik az olvasót, hanem mint az általuk hangoztatott nézetek képviselői, szószólói. Történéseit *elvileg* igaznak fogadjuk el, s mégis hiányoljuk egy bonyolultabb, azaz életközelibb valóság megismerését.)

Azt is ide kell írnunk, hogy Kozsevnyikov nem „leleplezni" akar. Nem bemutatja a múlt hibáit, nem magamutogató, önkínzó s hivalkodó kegyetlenség vezeti. Ellenkezőleg: a pozitív példa izgatja őt, s valljuk meg: ez a nehezebb. Nem az áldozatot, a tragédiát keresi ő, hanem egy három évtizedes fejlődés tipikus embereit, s eközben kell felfedeznie az ellentmondásokat. A megközelítésből azonban az is következik, hogy a megtartó erő, a kommu-

nista eszmék ereje, a hétköznapok rendkívül bonyolult, többször áttekinthetetlen viszonylataiban az előremutató igazság megtalálása lesz Kozsevnyikov számára érdekes.

Nem mentség, de történelmi igazság: a személyi kultusz rendszerét még nem látjuk tisztán minden vonatkozásában, a gyakorlat ma is ható jelenségeinek minden ágazatát sem derítettük még fel. Ez a tény egyúttal meghatározza Kozsevnyikov módszerét. Egyszerre riporter, politikus, mégpedig: felelős, kommunista politikus – és író. A felfedező és rögzítő munka – azonos időpontban zajlik le. Aktuális mozzanatok hatnak zavaróan, olykor még nem eléggé őszinte a múlttal, többek között a saját múlttal való szembenézés.

Átmeneti valóság, átmeneti műfajok? Ez lenne jellemző Kozsevnyikov munkásságára? Nem. A kísérletező kedv, a felfedezés soha nem szűnő láza sokkal inkább ... Az első élmények ereje sokszor meghatározó: Kozsevnyikov érzi, tudja, s több példán látja, hogy az a forradalmi láng, melynek gyermekfejjel tanúja lehetett Szibériában, a húszas évek nagy építkezéseinek cselekvő élesztője lehetett – a XX. kongresszus után újra teljes fényre lobbant. Árnyékai azonban még olykor megtévesz-

tőek, fenyegetőek ... E teljes láng és az árnyékok között kell a pontos cselekvés, e cselekvés erkölcsének irányát kijelölni.

Többször járt Budapesten az író. Legutóbb új regényéről, annak munkálatairól beszélgethettünk vele. Az értelmiség helyzete a személyi kultusz alatt – formálta tömören egyetlen mondatba a témát.

Céltudatos egyéniség: a XX. kongresszus nyomán felpezsdült szovjet irodalmi élet egyik vezető, irányító és példamutató művésze. Munkásságában talán éppen ezt az elkötelezettséget lehet a legtöbbre értékelnünk.

E. Fehér Pál

SZABÓ ERVIN VÁROSI KÖNYVTÁR 1904
37953

A kiadásért felelős a Magvető Könyvkiadó igazgatója • Felelős szerkesztő Lénárt Éva • Műszaki vezető Beck Péter • A kötetet tervezte Haas György • Kiadványszám 455/a • Terjedelem 6,36 A/5 ív • Példányszám 7400
MSZ 5601-59 és 5602-55
MA 278 — i — 6567
64-4151 — Pécsi Szikra Nyomda
F. v.: Melles Rezső